

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Karolína Remešová

**System důchodového pojištění a aspekty
ovlivňující jeho vývoj s důrazem
na demografické změny**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Věra Štangová, CSc.

Katedra: pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14.09.2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 123 632 znaků včetně mezer.

diplomantka

V Praze dne _____

Poděkování

Děkuji prof. JUDr. Věře Štangové, CSc. za odborné vedení a konzultování diplomové práce, za ochotu, vstřícnost a rady, které mi poskytla.

Dále bych ráda poděkovala mé rodině a blízkým za morální a materiální podporu, které se mi dostávalo po celou dobu studia.

Obsah

Úvod	6
1. Historický vývoj důchodového pojištění	8
1.1 Kořeny důchodového pojištění	8
1.2 Vývoj v 17. a 18. století	9
1.3 Vývoj na konci 19. století	9
1.4 Vývoj v období 1918-1938	10
1.5 Vývoj mezi lety 1939-1948	12
1.6 Vývoj mezi roky 1949-1989	12
1.7 Vývoj po roce 1989	13
1.8 Rok 2006 a zavedení individuálních pojistných účtů	14
2. Důchodový systém	16
2.1 Financování důchodového systému a penzijní plány	17
3. První pilíř - důchodové pojištění	20
3.1 Starobní důchod	25
3.1.1 Podmínky nároku na přiznání starobního důchodu	26
3.1.2 Výše a výpočet starobního důchodu	28
3.1.3 Předčasný starobní důchod	30
3.2 Invalidní důchod	32
3.2.1 Podmínky přiznání invalidního důchodu	32
3.2.2 Výše a výpočet invalidního důchodu	34
3.2.3 Invalidní důchod ve výjimečných případech	36
3.3 Pozůstalostní důchody	37
3.3.1 Sirotčí důchod	37
3.3.2 Vdovský / vdovecký důchod	39
3.4 Proces provádění výplaty dávek důchodového pojištění	41
4. Třetí pilíř – doplňkové penzijní spoření	43
4.1 Dávky z doplňkového penzijního spoření	47
4.1.1 Předdůchod	47
4.1.2 Invalidní penze na určenou dobu	49
4.1.3 Jednorázové vyrovnání	49
4.1.4 Odbytné	50

5.	Aspekty ovlivňující systém důchodového pojištění	52
5.1	Demografické aspekty	52
5.2	Ekonomické aspekty	52
5.3	Společensko-politické aspekty.....	53
6.	Demografický vývoj a jeho prognóza do budoucna	54
6.1	Plodnost	54
6.2	Věková struktura obyvatelstva.....	56
6.3	Střední délka života	57
6.4	Prognóza vývoje obyvatelstva do roku 2100.....	58
7.	Zhodnocení udržitelnosti současného systému důchodového pojištění a možné scénáře jeho vývoje	61
	Závěr	68
	Seznam zdrojů	70
	Seznam příloh	78
	Seznam tabulek.....	79
	Seznam obrázků.....	79
	Seznam grafů	79

Úvod

System důchodového pojištění je zásadní oblastí sociálního zabezpečení v České republice (dále jen „ČR“), a to především kvůli objemu dávek z důchodového pojištění vyplácených. Ačkoliv je právní úprava všech dávek důchodového pojištění významná, starobní důchody a jejich reforma představují téma, které se objevuje v každém volebním programu politických stran a jsou pravidelně zařazovány do diskuzí s odborníky i veřejností.

Důchodový systém v ČR se začíná potýkat s řadou problémů, především v důsledku nepříznivého demografického vývoje, který postupně zvyšuje nákladnost celého systému. Zda bude možné se na důchodový systém v ČR spolehnout a do jaké míry, se velmi špatně odhaduje. Mnoho let se mluví o důchodové reformě, která by zajistila fungování důchodového systému pro další generace.

Vzhledem k historickému kontextu vývoje důchodového pojištění na území ČR, není zvykem, aby si občané již v průběhu pracovního života ukládali část peněžních prostředků na ekonomicky neaktivní část života. Samozřejmě existují i skupiny obyvatel, které vůbec možnost šetřit nemají, kdy standardním příkladem jsou ženy samoživitelky.

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat důchodový systém v ČR, zabývat se nejdůležitějšími aspekty, které důchodový systém ovlivňují, zaměřit se na současný a budoucí demografický vývoj a představit možné scénáře vývoje systému důchodového pojištění v ČR.

Diplomová práce je rozdělena na 7 kapitol. V první části jsem věnovala pozornost historický vývoj důchodového pojištění na území ČR. Ve druhé kapitole podávám představuji obecný úvod do současného českého důchodového systému a různé možnosti financování systému včetně definování penzijních schémat. Ve třetí kapitole se zabývám prvním pilířem důchodového systému, tedy důchodovým pojištěním, kdy jsou postupně rozebrány jednotlivé dávky důchodového pojištění a zároveň proces jejich výplaty. Ve čtvrté části práce se zaměřuji na doplňkové důchodové spoření v ČR, které může do budoucna zaujmout významnou roli na poli důchodových systémů. V páté kapitole práce se věnuji různým aspektům, které ovlivňují vývoj důchodového systému. V šesté části práce se detailněji zabývám jedním z aspektů představených v kapitole 5, a to demografický vývoj, kde jsem se zaměřila na ukazatele, které mají největší vliv na důchodové pojištění, a zároveň představuji prognózu obyvatelstva do roku 2100 a analyzuji ji. V poslední sedmé kapitole hodnotím zhodnocuji současnou právní úpravu, a zaměřuji se na předchozí i současně

představené cíle důchodové reformy a na závěr kapitoly jsem uvedla možné scénáře, jak by se český důchodový systém mohl v budoucnu vyvíjet.

1. Historický vývoj důchodového pojištění

Zabezpečení občanů při různých sociálních událostech, ať už se jedná o stáří, nemoc nebo mateřství, je téma pro každou společnost. Forma a úroveň řešení konkrétní sociální události závisí na stupni vývoje a na aktuální situaci ve společnosti. Mezi nejzásadnější faktory, které ovlivňují formu a úroveň řešení sociálních událostí, jsou ekonomická situace, demografická struktura obyvatelstva, politická situace a rovněž i etická a morální vyspělost společnosti.¹

V porovnání s jinými oblastmi práva sociálního zabezpečení je právo zabývající se důchodovým pojištěním poměrně nové a jeho základy se objevily v 18. století za vlády Marie Terezie, a to v podobě penzijního zaopatření pro státní úředníky. Reálný počátek vývoje práva důchodového pojištění datujeme do období první republiky.²

1.1 Kořeny důchodového pojištění

Počátky zabezpečení osob můžeme nalézt již v prvobytně pospolné společnosti, kde se o své staré a nemocné starala rodina, ať už v užším, či širším kruhu. V době otrokářské otrok neměl žádná práva a musel se spolehnout na svého pána, zda se o něj postará či ne. Svobodné obyvatelstvo si na sklonku tohoto období začalo zřizovat spolky (kolegia) k podpoře v nemoci či ve stáří.

V průběhu středověku docházelo k vytváření svépomocných podpůrných spolků, zprvu se jednalo o převážně hornické spolky, jejichž cílem bylo pomoci práce neschopným, pozůstalým a starým. Hornická bratrstva v 15. století zakládala podpůrné pokladny, do nichž přispívali jak horníci příspěvkem stržených ze mzdy, tak i těžaři. V první doložený záznam o hornické podpůrné pokladně, který byl potvrzen císařem Ferdinandem I., je datován do roku 1527. Na podobných principech postupně vznikali i spolky pro některé cechy řemesel a tovaryšská bratrstva. Středověká bratrstva představují původního předka novodobým odborovým organizacím a z jejich tradic se vyvinuly také spolky zakládané v 19. století v průmyslových továrnách.³

¹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 19-20, ISBN 978-80-7400-692-0.

² BREJCHA, A. a ŠANTRŮČEK, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, s. 24, ISBN 80-7201-124-3.

³ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 19-20, ISBN 978-80-7400-692-0.

1.2 Vývoj v 17. a 18. století

V průběhu 17. století na území dnešní ČR docházelo k úpravám v péči o staré osoby, a to například v roce 1661 přijetím patentu o tulácích a žebrácích, na základě kterého bylo obcím umožněno, aby přiznávali právo žebrat pouze práce neschopné chudině. Až do roku 1785 se o chudé a práce neschopné osoby starala převážně církev a podíl církve na této péči byl významný i po vydání nařízení pro Království české, které uložilo vrchnosti povinnost pečovat o chudé a práce neschopné vrchnosti.

Ve druhé polovině 18. století, tj. za vlády Marie Terezie, byly v rámci přeměny státní správy vydány tzv. penzijní normály, první z nich v roce 1771 pro vdovy a sirotky po zaměstnancích státních úřadů, a druhý v roce 1781 pro zaměstnance, kteří se po minimálně 10 letech služby stali práce neschopnými. Penzijní normály vedly k většímu zabezpečení státního aparátu a položily základ sociálnímu, resp. státnímu zaopatření.⁴

1.3 Vývoj na konci 19. století

Nově zavedené sociální výhody byly k dispozici pouze pro omezený počet obyvatel, a byly většinou nedostatečné a neúplné. Nejlepší péče byla z počátku poskytována státním zaměstnancům a podobným profesím (např. vojenští důstojníci a soudci), později úředníkům veřejných subjektů (knížectví, obce, obchodní komory) a zaměstnancům některých státních společností. Další změny použitelné na horníky a železniční dělníky byly přijaty po revoluci v roce 1848.⁵

Mezi lety 1883-1889 byla v Německu uzákoněna úprava nemocenského, úrazového, starobního a invalidního pojištění, a tyto zákony jsou základem tzv. Bismarcova modelu sociálního pojištění, který značně ovlivnil i vývoj sociálního pojištění v Rakousku-Uhersku a tedy i vývoj v českých zemích.

V rámci reformy byly v Rakousku-Uhersku, označované též jako Taafeho reforma (předseda vlády hrabě Eduard Taaffe), přijaty zákony:

- v roce 1888 zákon o úrazovém pojištění dělníků (zákon č. 1/1888 ř. z.) a zákon o nemocenském pojištění dělníků (zákon č. 33/1888 ř. z.),

⁴ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 19-20, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁵ ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

- v roce 1889 zákon o bratrských pokladnách dle obecného zákona horního (zákon č. 127/1889 ř. z.),

Výše uvedené tři zákony zavedli povinné veřejnoprávní pojištění v Rakousku-Uhersku a v roce 1907 byl v souvislosti s Taafeho reformou přijat poslední zákon, a to zákon o penzijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných (zákon č. 1/1907 ř. z.).

V rámci rozsáhlé reformy byl rozpracován i návrh zákona o penzijním pojištění dělníků, ale tento zákon nikdy nebyl dokončen a dělníci se právní úpravy zabezpečení v důsledku stáří a invalidity dočkali až v roce 1918.⁶

1.4 Vývoj v období 1918-1938

Právní předpisy Rakouska-Uherska vzniklé především v období Taafeho vlády byly postupně Československou republikou adoptovány a postupně byly přijímány i předpisy nové.⁷

Za první republiky bylo důchodové pojištění upraveno zejména zákonem č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří a zákonem č. 26/1929 Sb. z. a n., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách.

Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. upravoval důchodové pojištění v Československu od 1. července 1926 do 30. září 1948 a přiznával pojištěncům starobní, invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí důchod, výbavné a odbytné. Výbavné bylo zavedeno až novelou, zákonem č. 184/1928 Sb. z. a n.⁸ Pojištěnci byli rozděleni do 4 tříd, které sloužily pro výměru pojistného a výše důchodu. Pojistné bylo hrazené z poloviny zaměstnavatelem a z poloviny zaměstnancem.⁹

Pojištění bylo k dispozici pro všechny jednotlivce, kteří pracovali nebo poskytovali služby v Československu jako zaměstnanci nebo učni, s výjimkou příležitostných pracovníků nebo pracovníků na částečný úvazek. Bylo to poprvé, kdy bylo sociální pojištění pracovníků

⁶ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 21-22, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 22-23, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁸ BREJCHA, A. a ŠANTRŮČEK, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, s. 24-31, ISBN 80-7201-124-3.

⁹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 22-23, ISBN 978-80-7400-692-0.

konsolidováno do jedné jediné instituce, nově zřízené Ústřední sociální pojišťovny se sídlem v Praze.¹⁰

Progresivní zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. byl strukturován do pěti částí a 288 paragrafů. Zákon stanovil následující zásady:

1. Pojištění invalidity a stáří tvořilo jednu společnou rizikovou a finanční skupinu, která je organizačně propojena s jinak odděleným nemocenským pojištěním.
2. Pojištění invalidity a starobního pojištění zaměstnanců poskytovalo částečně jednorázové a částečně nepřetržité dávky. Kromě dávek souvisejících s oprávněním (povinných), program zahrnoval také volitelné (fakultativní) výhody.
3. Kromě finančních výhod zákon zavedl volitelné dávky ve formě lékařského ošetření, které byly zaměřeny na prevenci a případné oddálení nastupující invalidity.
4. Dále zákon ukládal určitá omezení dávek nemocenského pojištění.¹¹

Zákon č. 26/1929 Sb. z. a n., který upravoval pojištění soukromých zaměstnanců, byl platný od 1. dubna 1931 do 30. září 1948. Pojištěnci dle tohoto zákona byli například úředníci, zaměstnanci kanceláří, obchodní pomocníci a zaměstnanci v redakcích a administracích. Účastníkům byly poskytovány dávky:

- starobní důchod,
- invalidní důchod,
- vdovský (vdovecký) důchod,
- sirotčí důchod a důchod rodičů,
- výbavné,
- odbytné jednou provždy.¹²

Ačkoliv první republika přinesla řadu zlepšení v oblasti důchodového pojištění, organizačně bylo pojištění značně roztržité a byli preferováni především státní zaměstnanci. I to bylo důvodem, proč i nadále existovala chudinská péče a fungovala celá řada spolků

¹⁰ DUKOVÁ, I., DUKA, M., KOHOUTOVÁ, I. Sociální politika. Učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, ISBN 978-80-247-3880-2.

¹¹ ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

¹² BREJCHA, A. a ŠANTRŮČEK, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, s. 24-31, ISBN 80-7201-124-3.

a dobrovolných organizací, např. Československý červený kříž, Liga proti tuberkulóze a další.¹³

1.5 Vývoj mezi lety 1939-1948

V okupovaném Československu došlo v oblasti důchodového pojištění k drobným změnám, které však pojištěncům nepřinesly žádné zlepšení.

Po druhé světové válce byly převzaty zákony platné v době první republiky, avšak situace byla velice komplikovaná, jelikož fondy sociálního pojištění byly buď zabaveny okupanty nebo znehodnoceny. Zásadní roli sehrálo následné přijetí zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, které roztržitěnou právní úpravu z období první republiky sjednotilo a zároveň vycházelo z britského modelu národního pojištění sira Williama Beveridge. Došlo ke zvýšení všech dávek, ke značnému zrovnoprávnění nároků dělníků a státních i ostatních zaměstnanců a zákon rovněž rozšířil důchodové pojištění i na samostatně hospodařící občany.¹⁴

1.6 Vývoj mezi roky 1949-1989

Nový socialistický režim přinesl velkou změnu ve vývoji zákonodárství, jelikož byl opuštěn pojišťovací princip a stále více se systém přibližoval sovětskému modelu a v průběhu tohoto období výrazně rostly náklady na všechny oblasti sociálního zabezpečení. První významnou reformou na poli důchodů byl zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, kdy byli pojištěni pro případ smrti, invalidity nebo ztráty živitele členové výrobních družstev, družstevní rolníci a osoby samostatně hospodařící. Druhá reforma proběhla v roce 1964, kdy byly přijaty zákony č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, a zákon č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků. K nejrozsáhlejší reformě došlo v 70. letech, kdy došlo k přijetí zákona č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení a v něm obsažená populační opatření vedla k fenoménu tzv. „Husákových dětí“.¹⁵

¹³ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 22-23, ISBN 978-80-7400-692-0.

¹⁴ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 24, ISBN 978-80-7400-692-0.

¹⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 24-25, ISBN 978-80-7400-692-0.

1.7 Vývoj po roce 1989

Nové sociální a ekonomické podmínky po událostech z listopadu 1989 si vyžádaly reformy sociálního zabezpečení.¹⁶

Jedním z prvních aplikovaných opatření bylo odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných v oblasti důchodů a zároveň zrušení preferencí, tj. tzv. osobních důchodů, jejichž výplata byla podmíněna především tehdejšími politickými postoji jednotlivce. Došlo také k organizačnímu sjednocení a v rámci nového systému byla vytvořena Česká správa sociálního zabezpečení (dále jen „ČSSZ“).¹⁷

ČSSZ navázala na své předchůdce, převzala jejich archivy a rozsáhlé registry občanů. Okresní úřady sociálního zabezpečení (dále jen „OSSZ“) v rámci ČSSZ vzešly z předchozích okresních úřadů správy nemocenského pojištění a Pražský úřad správy sociálního zabezpečení (dále jen „PSSZ“) z Pražského úřadu správy nemocenského pojištění. Naprosto unikátní ČSSZ je největším orgánem finanční správy v rámci státní služby v ČR. ČSSZ se stará o problémy sociálního zabezpečení téměř 8 900 000 klientů, včetně více než 2 844 000 důchodců pobírajících více než 3 433 000 důchodů (údaje platné k 31. březnu 2022).¹⁸ Výběrem pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a dobrovolného pojistného zajišťuje ČSSZ téměř 41 % příjmů státního rozpočtu.¹⁹

Z pohledu důchodového pojištění je třeba zmínit rok 1995 a přijetí zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (dále jen „ZDP“), který je po řadě novelizací platný a účinný do současnosti. O rok dříve bylo zákonem č. 42/1994 Sb. zavedeno penzijní připojištění se státním příspěvkem.²⁰

¹⁶ ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

¹⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 25-28, ISBN 978-80-7400-692-0.

¹⁸ ČSSZ. Přehled vybraných statistických ukazatelů z agend ČSSZ. Praha: odd. 132 ČSSZ, online, 14.04.2022. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/documents/20143/1585525/1%20Ukazatele%20březen%202022.pdf/177abb93-b584-b5ab-4a82-bb66f2db68bb>

¹⁹ Ministerstvo financí ČR. Státní rozpočet 2021 v kostce. Praha, 2021. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Informacni-letak_2021_Statni-rozpocet-v-kostce_v01.pdf

²⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 25-28, ISBN 978-80-7400-692-0.

1.8 Rok 2006 a zavedení individuálních pojistných účtů

Elektronické individuální pojistné účty (Individual Insurance Accounts - IIA) byly zavedeny v roce 2006. Občané ČR mohli od této doby od kteréhokoli okresního úřadu ČSSZ získat úplné informace o dobách pojištění a výdělcích, které jsou důležité pro jejich nároky na důchod. Tyto interinstitucionální dohody také umožnily snazší komunikaci se zahraničními institucemi důchodového pojištění.

Vytvoření IIA a jejich průběžné každoroční aktualizace je možné díky převodu do systému záznamů o ročním důchodovém pojištění, který představuje zásadní a skutečně historickou změnu. Tento převod vzniká na základě zákona č. 424/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a jeho novela je účinná od 1. ledna 2004. Technické řešení je založeno na výše zmíněné digitalizaci údajů o důchodovém pojištění a dalších dokumentech o nároku na důchod převedených do datových záznamů.

V první fázi digitalizace, zahájené v roce 2001, ČSSZ zpracovávala klientská data z centrálního archivu ČSSZ. Jednalo se o papírové dokumenty uložené od roku 1935, tedy od roku, kdy byl založen pravděpodobně největší archiv nároků na důchod ve střední Evropě. Více než 37 milionů záznamů o důchodovém pojištění bylo do konce roku 2003 převedeno na digitální snímky a uloženo v pokročilém optickém archivu. Z těchto digitálních obrázků byly pak vytvářeny datové záznamy, které byly ukládány do datové banky pomocí nejlepších dostupných technologií pro ukládání dat.²¹

Digitalizace dokumentace nároků na dávky důchodového pojištění pokračovala. V srpnu 2003 začala ČSSZ zpracovávat všechny záznamy o důchodovém pojištění zarchivované do konce roku 1995 zaměstnavateli a organizacemi. Do konce roku 2003 byly zpracovány téměř dva miliony těchto dokumentů. V následující fázi, tj. v průběhu roku 2004, byly převzaty od zaměstnavatelů veškeré záznamy o důchodovém pojištění s obdobím pojištění mezi lety 1996 a 2003. Celkem tedy byly zpracovány přibližně 4 miliony záznamů o důchodovém pojištění. V závěrečné fázi byla zavedena roční evidence důchodového pojištění, kterou zaměstnavatelé začali využívat od 1. ledna 2004. Od této doby musí každý zaměstnavatel

²¹ ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

na konci každého kalendářního roku uzavřít záznamy o ročním důchodovém pojištění a zaslat je ČSSZ s kopií vydanou každému zaměstnanci.²²

²² ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

2. Důchodový systém

Český penzijní systém se v současné době skládá ze dvou částí – pilířů. Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, definované dávkami a financované průběžně (více o systémech financování a důchodových plánech v kapitole 2.1). Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % populace, jejíž věk je vyšší než věk odchodu do důchodu.²³

Druhou částí je dobrovolné doplňkové penzijní připojištění se státními příspěvky, definovanými příspěvky, financovanými kapitálově. Doplňkové důchodové pojištění lze podle terminologie EU považovat za třetí pilíř důchodového systému. Třetí pilíř zahrnuje také produkty nabízené komerčními pojišťovnami – zejména životní pojištění. Důchody přiznané ze třetího pilíře zatím představují jen zanedbatelnou část příjmů důchodců. Tento pilíř však není uveden na webových stránkách ministerstva práce a sociálních věcí, jelikož je v kompetenci ministerstva financí.²⁴

Mezi lety 2013 a 2016 byl v platnosti i tzv. druhý pilíř, který představoval doplňkový penzijní systém²⁵, jež byl zrušen zákonem č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření a zákonem č. 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření účinnosti.²⁶ Vzhledem k tomu, že na financování tohoto důchodového spoření se neúčastnili zaměstnavatelé, mělo spoření částečně charakter třetího pilíře. Druhý pilíř byl charakteristický svou dobrovolností, fondovým financováním a zároveň podmínkou uzavření smlouvy s penzijní společností s nemožností výstupu. Od zavedení druhého pilíře na začátku roku 2013 se přihlásilo pouze 83 000 lidí ve srovnání s 4,9 mil. ve třetím pilíři. Druhý pilíř byl financován odkloněním 3 % z 28 % sociálních příspěvků prvního pilíře a 2 % z hrubé mzdy účastníka důchodového spoření. Tento

²³ European Commission. Your social security rights in Czech Republic. Online, 2013. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Czech%20Republic_en.pdf

²⁴ European Commission. Your social security rights in Czech Republic. Online, 2013. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Czech%20Republic_en.pdf

²⁵ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 174 - 193, ISBN 978-80-7400-692-0.

²⁶ Ministerstvo financí ČR. Ukončení důchodového spoření (II. pilíř): Informace o ukončení systému důchodového spoření. Online, 12. 2. 2016 [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/ii-pilir- duchodove-sporeni>

2% příspěvek byl jednou z hlavních příčin nepopularity druhého pilíře.²⁷ Pro malý zájem veřejnosti, podpořený nepříznivým dopadem na státní rozpočet byl systém k 1. lednu 2016 ukončen.²⁸

2.1 Financování důchodového systému a penzijní plány

Jak již bylo výše zmíněno, příjmy státního rozpočtu z povinného pojistného na sociální zabezpečení činí téměř 41 %, tj. 562,1 mld. Kč a zároveň výdaje na sociální dávky bez souvisejících výdajů činí 37 % státního rozpočtu, tj. 697 mld. Kč, z čehož 76,7 % tvoří výdaje na dávky důchodového pojištění ve výši 535,6 mld. Kč. Z těchto údajů je patrné, že výdaje státního rozpočtu přesahují jeho příjmy a velkou měrou se na tom podílí právě dávky důchodového pojištění.²⁹

Teoreticky lze financování sociálního zabezpečení rozdělit na 3 modely:

1. Sebe-financování jednotlivcem a jeho nejbližšími, tedy vlastním spořením či soukromým pojištěním.
2. Svépomocné aktivity společenských institucí vč. zaměstnavatele, jako příklad lze uvést hornické pojištění.
3. Paternalistický státní přístup, kdy je sociální zabezpečení financováno ze státního rozpočtu.³⁰

V praxi se ale více setkáváme s rozlišením na dva základní způsoby financování, a to:

1. Průběžný (tzv. pay-as-you-go, PAYG).
2. Fondový neboli kapitálový (tzv. fully-funded, FF).

System průběžného financování (PAYG) funguje na principu, že lidé, kteří jsou v produktivním věku, pracují a aktivně přispívají do systému, financují penzi spoluobčanům v důchodovém věku. V rámci průběžného systému je penzistům poskytován důchod od státu a zároveň stát získává peníze na financování důchodu od pracujících občanů, kteří ze své mzdy nebo zisku odvádějí důchodové pojištění. Všichni lidé, kteří pracují, mají podíl

²⁷ LOUŽEK, M., Důchodová reforma. Praha: Karolinum, 2014, ISBN 978-80-246-2612-3.

²⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 174-193, ISBN 978-80-7400-692-0.

²⁹ Ministerstvo financí ČR. Státní rozpočet 2021 v kostce. Praha, 2021. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Informacni-letak_2021_Statni-rozpocet-v-kostce_v01.pdf

³⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 96, ISBN 978-80-7400-692-0.

na výplatě penzí pro současné seniory.³¹ Zároveň je nutné si uvědomit, že průběžné financování představuje kompromis mezi dříve uplatňovaným socialistickým modelem a evropskou současností.³²

Fondový způsob financování (FF) představuje akumulaci úspor investovaných do finančních aktiv, ze kterých je v budoucnu stanovena dávka.³³

Oba způsoby mají své výhody a zároveň i svá úskalí. Mezi největší výhody PAYG patří indexování důchodů v závislosti na životních nákladech (indexování poskytuje ochranu příjemcům dávek a zajišťuje stabilitu skutečných důchodových příjmů),³⁴ nižší náklady na zřízení, uplatňování redistribuce, nižší provozní náklady³⁵ a značná flexibilita v reakcích na ekonomické změny, jelikož dávky lze vyplácet prakticky bezprostředně po zřízení toho systému financování.³⁶ Naopak největším rizikem PAYG systému je vysoká citlivost na demografické změny, změny politické a v neposlední řadě i negativní dopad na trh práce.³⁷ Právě z důvodu citlivosti na demografický vývoj je PAYG z dlouhodobého hlediska v naší ekonomice neudržitelný (viz kapitola 6). Ve srovnání s jinými zeměmi OECD, průběžný systém financování klesá a s ním klesají i penze poskytované výhradně státem.³⁸ Výhody a rizika FF se nesou v opačném duchu, a tedy výhodou FF systému je především menší citlivost na demografické změny. Nevýhodami FF systému jsou citlivost na prudké ekonomické změny způsobené válkou, inflací, recesí nebo krizí, především proto, že nelze odhadnout výši reálné budoucí penze, jelikož nelze odhadnout budoucí míru inflace a úrokovou míru. Za riziko lze rovněž považovat i bezpečnost soukromých penzijních

³¹ DUKOVÁ, I., DUKA, M., KOHOUTOVÁ, I., Sociální politika. Učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, ISBN 978-80-247-3880-2.

³² TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010, s. 360 – 361, ISBN 978-80-7367-680-3.

³³ BARR, N. The Economics of Pensions. Oxford Review of Economic Policy. 2006, 22(1), s. 15-39, ISSN 0266-903X. Dostupné z: doi:10.1093/oxrep/grj002

³⁴ GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 90, ISBN 80-210-2003-2.

³⁵ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 197-198, ISBN 978-80-7357-585-4.

³⁶ TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010, s. 361, ISBN 978-80-7367-680-3.

³⁷ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 198, ISBN 978-80-7357-585-4.

³⁸ Finance.cz. Současný český důchodový systém. Online, 2014. [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/duchody-a-davky/vse-o-duchodech/duchodove-systemy/soucasny-cesky-duchodovy-system/>

společností a rovněž i fakt, že nízkopříjmová skupina obyvatel si tento způsob spoření nemůže dovolit.

Vztah mezi dávkami a příspěvky do systému je vyjádřen prostřednictvím tzv. penzijních plánů, které lze rozlišit na 3 typy:

1. Dávkově definované systémy (tzv. defined-benefit schemes, DB), které zaručují předem určenou výši dávek v závislosti na počtu let, kdy jsou příspěvky odváděny do systému, a výši dosahovaných příjmů.
2. Příspěvkově definované systémy (tzv. defined contribution, DC), které nezaručují konkrétní výši budoucích důchodů účastníků, jelikož nezávisí pouze na výši příspěvků, ale rovněž na míře výnosu z investování na kapitálovém trhu.
3. Hypotetické příspěvkově definované systémy (tzv. notional/non-financial defined contribution, NDC) jsou typické existencí hypotetických individuálních účtů, na kterých jsou zaznamenány odvedené příspěvky, které ale nejsou investovány na finančních trzích nýbrž použity na výplatu současných důchodů.³⁹

Dávkově definované systémy (DB) je nejvhodnější financovat průběžným financováním, jako je tomu u 1. pilíře v ČR, oproti tomu příspěvkově definované systémy (DC) je vhodnější financovat kapitálově, jako je tomu u 3. pilíře v ČR.

³⁹ TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010, s. 421, ISBN 978-80-7367-680-3.

3. První pilíř - důchodové pojištění

Důchodové pojištění představuje základní pilíř důchodového systému v ČR. Účast na tomto pojištění je povinná. První pilíř lze definovat několika charakteristikami a řídí se následujícími principy:

1. Ekvivalence - výše důchodů je do určité míry závislá na příjmech důchodce, z nichž během své aktivní kariéry odvedl pojistné.
2. Sociální solidarita - solidarita pojištěnců s vyššími příjmy s pojištěnci s příjmy nižšími osoby. Prostřednictvím tzv. redukce vyměřovacího základu jsou příjmy, z nichž žadatel o důchod odvedl pojistné, pro účely výpočtu dávek nivelizovány.
3. Dávkově definovaný systém (DB) - výpočet dávky je nastavený podle zákona pomocí dvou složek. Jedná se o základní výměru, která je pro všechny stejná a procentní výměru, která je závislá na době pojištění a výši dosažených příjmů.
4. Průběžné financování (PAYG) - veškeré důchody by měly být vypláceny z prostředků, které do tohoto systému v daný okamžik plynou.
5. Povinná účast - ekonomicky aktivní osoby se při splnění stanovených podmínek musejí účastnit důchodového pojištění.
6. Náhrada příjmů - důchod představuje nahrazení příjmů v případě stáří, invalidity nebo úmrtí živitele.⁴⁰
7. Obligatornost dávek - splnění podmínek zakládá pojištěnci nárok na dávku důchodového pojištění.
8. Zajištění soudní ochrany - zajištění soudního přezkumu ČSSZ, kdy první instanci představují krajské soudy.
9. Garance státem – pojištění je prováděno státními orgány.⁴¹

Tuto charakteristiku podporuje i Nález Ústavního soudu č. 135/2010 Sb. a to v bodu 51: „Z hlediska financování lze český systém důchodového pojištění charakterizovat jako čistý systém průběžně financovaný, dávkově definovaný. Jedná se tedy o systém, který ke svému fungování vyžaduje vysokou míru jak intergenerační, tak intragenerační solidarity, přičemž i intragenerační solidarita je v závislosti na demografickém vývoji, a tedy zvyšování počtu

⁴⁰ RYTÍŘOVÁ, L., Důchodový systém v České republice. 1.vyd. Praha: Anag, 2013, s. 11, ISBN 978-80-7263-821-5.

⁴¹ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 154-158, ISBN 978-80-7400-692-0.

důchodců oproti ekonomicky aktivním osobám, rovněž nepřímým projevem intergenerační solidarity, neboť neustále sleduje nutnost vyrovnané finanční bilance.“⁴²

První pilíř, resp. příspěvky na důchodové pojištění (jako součást celkových příspěvků na sociální zabezpečení) tvoří příjmovou stránku tohoto systému. Příspěvek se vypočítá vynásobením vyměřovacího základu příspěvkovou sazbou. Vyměřovací základ pro zaměstnance se skládá ze všech výhod vyplácených zaměstnavatelem zaměstnanci, které jsou rovněž předmětem daně z příjmu fyzických osob. Je zde však stanovena horní hranice ve výši 48 násobku průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok. Tento limit platí pro zaměstnance i pro osoby samostatně výdělečně činné (dále jen „OSVČ“).⁴³

Jak vyplývá z § 7 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku nezaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, míra příspěvku na veřejný důchodový systém je 28 %. Zaměstnavatelé platí 21,5 % ze mzdy, zaměstnanci 6,5 % ze zisku. OSVČ platí celých 28 % ze svého výdělku.

Na následujícím příkladu, je uvedeno, kolik přispívá pracující člověk do systému důchodového pojištění v případě, že výše mzdy se rovná průměrné měsíční mzdě v ČR. Průměrná měsíční mzda v ČR v roce 2021 byla 37 879,- Kč.⁴⁴ Zaměstnanec odvádí z hrubé mzdy 6,5 % na sociální pojištění, tedy 37 879,- Kč * 0,065 = 2 460,- Kč. Z hrubé mzdy je ještě odváděno 21,5 % zaměstnavatelem na důchodové pojištění, tedy 37 879,- Kč * 0,215 = 8 144,- Kč. Celkem tedy je ČSSZ odvedeno z hrubé mzdy zaměstnance, který pobírá průměrnou mzdu na důchodové pojištění 10 604,- Kč. Tyto výpočty jsou shrnuty v tabulce 1.

Tabulka 1: Příklad odvodu na důchodové pojištění z průměrné hrubé mzdy v roce 2021; Zdroj: Vlastní zpracování

Průměrná mzda v ČR 2021 (v Kč)	37 879,-
Odvod zaměstnance z hrubé mzdy (v Kč)	2 460,-
Odvod zaměstnavatele z hrubé mzdy zaměstnance (v Kč)	8 144,-
Odvod CELKEM (v Kč)	10 604,-

⁴² Nález ÚS z 23. března 2010, Pl. ÚS 8/07, Sb.

⁴³ Finance.cz. Současný český důchodový systém. Online, 2014. [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/duchody-a-davky/vse-o-duchodech/duchodove-systemy/soucasny-cesky-duchodovy-system/>

⁴⁴ Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2021: Průměrná mzda klesla reálně o 2,0 %. Český statistický úřad, Online, 7. 3. 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>

Důchodové pojištění v ČR je upraveno ZDP, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 2 ZDP stanovuje povinnost účastnit se na důchodovém pojištění všem osobám uvedených v § 5 ZDP, a to například:

- a) zaměstnancům v pracovním poměru,
- b) osobám ve služebním poměru a vojákům z povolání,
- c) OSVČ,
- d) zaměstnanci činnému na základně dohody o pracovní činnosti a dohody o provedení práce,
- e) soudcům,
- f) členům zastupitelstev územních samosprávních celků,
- g) poslancům Poslanecké sněmovny a senátorům Senátu Parlamentu ČR,
- h) prezidentu republiky, členům vlády, prezidentu, viceprezidentu a členům Nejvyššího kontrolního úřadu, členům Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, členům Rady Energetického regulačního úřadu, členům Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, členům Rady Českého telekomunikačního úřadu, finančnímu arbitru a jeho zástupci, Veřejnému ochránci práv a jeho zástupci,

a zároveň stanovuje možnost účastnit se na důchodovém pojištění osobám uvedeným v § 6 ZDP, které podaly přihlášku k účasti na pojištění a pojištění se tedy mohou účastnit na základě:

- a) vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání,
- b) soustavné přípravy na budoucí povolání na střední nebo vyšší odborné škole nebo vysoké škole v ČR,
- c) výdělečné činnosti v cizině do 31. prosince 1995,
- d) výkonu dlouhodobě dobrovolnické služby,
- e) činnosti v ČR ve prospěch zahraničního zaměstnavatele,
- f) výkonu funkce poslance Evropského parlamentu zvolené na území ČR,
- g) pobytu v cizině, po kterou následovaly svého manžela nebo registrovaného partnera, který působil v diplomatických službách ČR.

Důchodové pojištění je univerzální a má zabezpečit všechny ekonomicky aktivní osoby. Legislativní úprava je totožná pro všechny pojištěnce s výjimkou odchylek uplatňujících se v tzv. silových resortech, do nichž patří např. vojáci, hasiči a policisté, a těmto skupinám jsou poskytovány výsluhové renty na základě zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (dále jen "ZSP"). V případě souběhu výsluhového

příspěvku s důchodem se uplatní § 160 ZSP, který stanoví, že při souběhu nároku na výplatu výsluhového příspěvku s nárokem na výplatu starobního důchodu ze základního důchodového pojištění nebo invalidního důchodu se výsluhový příspěvek vyplácí pouze tehdy, jestliže je vyšší než některý z uvedených důchodů, a to ve výši rozdílu mezi výsluhovým příspěvkem a důchodem.

ZDP nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996, nicméně od té doby byla přijata řada legislativních změn – většina z nich směřuje k úpravě parametrů tak, aby byla zabezpečena finanční udržitelnost důchodového systému při zachování adekvátní úrovně dávek.⁴⁵

Důchody v rámci ZDP se dělí na dvě skupiny:

- přímé – do přímých důchodů se řadí starobní důchod a invalidní důchod,
- odvozené – do odvozených důchodů se řadí vdovský, resp. vdovecký důchod a sirotčí (pozůstalostní) důchod.

Přímé a odvozené důchody se od sebe odlišují tím, že výměra přímých důchodů závisí na době pojištění a výši výdělku u oprávněného žadatele. U odvozených důchodů vychází výměra z přímých důchodů, které pobírali zemřelí nebo, na které by měli nárok.⁴⁶

Výše důchodu se skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra důchodu představuje pevnou částku, která je pro všechny druhy důchodů stejná. Procentní výměra je procentní sazba vycházející z výpočtového základu a je závislá na době pojištění, která byla získána u přímých důchodů. U odvozených důchodů vychází výměra z důchodu zemřelého.

Důchod je měsíční platba vyplácena v celých korunách a vypočítává se podle následujícího vzorce:⁴⁷

$$\text{DŮCHOD} = \text{ZÁKLADNÍ VÝMĚRA} + \text{PROCENTNÍ VÝMĚRA}$$

Dávky důchodového pojištění jsou vypláceny peněžitě, v pravidelných intervalech 1 měsíc a zároveň tyto dávky nastupují na místo příjmů z výdělečné činnosti.

⁴⁵ MPSV. Důchodové pojištění. Online, 1. 10. 2020. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/duchodove-pojisteni>

⁴⁶ PŘIB, J., Kdy do důchodu a za kolik. 13. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, ISBN 978-80-247-4090-4.

⁴⁷ PŘIB, J., Kdy do důchodu a za kolik. 13. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, ISBN 978-80-247-4090-4.

Jak již bylo zmíněno při rozdělení důchodů na přímé a nepřímé (pozůstalostní), ze základního důchodového pojištění jsou poskytovány následující důchody taxativně vymezené v § 4 ZDP:

- starobní (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),
- invalidní,
- vdovský, resp. vdovecký,
- sirotčí.⁴⁸

Dále je možné důchody dělit podle právního předpisu, na základě kterého vznikají, takto lze identifikovat celkem 10 typů důchodů:

- vznikající podle zákona o důchodovém pojištění (jejichž podmínky upravují § 29 a 31 a před 1. lednem 2010 též § 30 ZDP),
- vznikající podle jiných předpisů (jmenovitě podle nařízení vlády č. 557/1990 Sb., o mimořádném poskytování starobního důchodu některým horníkům, ve znění pozdějších předpisů),
- převzaté z dřívějších předpisů (§ 70 ZDP),
- transformované (§ 89 odst. 1, § 90 odst. 1 písm. a) a § 91 odst. 1 písm. a) a nově též § 61a ZDP),
- vytvořené (§ 92 odst. 3 ZDP).⁴⁹

Pokud byly splněny podmínky, které opravňují osobu k několika důchodům stejného druhu nebo výplatě starobního důchodu nebo invalidního důchodu, bude vyplácen pouze jeden druh důchodu, konkrétně ten vyšší. Pokud byly splněny podmínky, které opravňují osobu ke starobnímu nebo invalidnímu důchodu a k vdovskému nebo vdoveckému důchodu nebo sirotčímu důchodu, bude vyšší vyplácen v plné výši a od druhého bude vyplacena polovina procentního vyměření důchodu, pokud ZDP nestanoví jinak.

O nároku na důchod, jeho výši a výplatu rozhoduje ČSSZ, s výjimkou případů, kdy rozhodují příslušné orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů ve věci výsluhových rent.

⁴⁸ PŘÍB, J., Kdy do důchodu a za kolik. 13. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, ISBN 978-80-247-4090-4.

⁴⁹ TRÖSTER, P. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. vyd. v Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), s.154, ISBN 978-80-7400-473-5.

ČR byla jednou z mála východoevropských zemí (společně se Slovinskem), které neměly povinný pilíř doplňkového důchodu. V důsledku toho je jeho veřejný důchodový systém podporován dobrovolným doplňkovým systémem osobního penzijního spoření „třetího“ pilíře, který funguje na základě definovaného příspěvku (DC).⁵⁰

Základní důchodové pojištění pokrývá celou populaci (kromě osob v období vzdělávání) bez ohledu na skutečnou ekonomickou aktivitu osoby. Široká škála takzvaných nepřispěvkových období umožňuje získat nárok na důchod v době, kdy osoba není aktivní na trhu práce, kdy člověk nemá žádný příjem, ze kterého se příspěvek odvozuje. Systém tedy nevyklučuje, resp. ne v plném rozsahu, ty, jejichž kariéra byla z mnoha důvodů přerušena (nezaměstnanost, doba péče o děti atd.) Kromě solidarity ekonomicky aktivních osob s neaktivními existuje ještě další druh solidarity v rámci generace, a to solidarita příjmů. Solidarita příjmů je dosažena pomocí vzorce používaného pro výpočet důchodových dávek. To vede k vyšším náhradám pro osoby s nižšími příjmy ve srovnání s osobami s vyšším příjmem prostřednictvím snížení prahových hodnot. Osobní vyměřovací základ (v projekcích je chápán jako výdělek, který lze přiznat k důchodu) je určen příjmem a příjem je rozdělen redukčními prahy do několika redukčních pásem.

3.1 Starobní důchod

Starobní důchod představuje hlavní dávku důchodového pojištění a je nástrojem ke zmírnění nepříznivých následků sociální události – stáří. V rámci starobního důchodu můžeme rozlišovat mezi obecným starobním důchodem a předčasným starobním důchodem. Nárok na starobní důchod má takový pojištěnec, který dosáhl požadovaného věku a získal potřebnou dobu pojištění (§28 ZDP). Zároveň je třeba si uvědomit, že existují osoby, které dosáhnou důchodového věku a chtějí pokračovat v práci. Takové osoby mohou:

- a) pracovat a nedostávat starobní důchod,
- b) pracovat a pobírat polovinu starobního důchodu,
- c) pracovat a pobírat celý svůj starobní důchod.⁵¹

Ve všech případech platí dle § 34 odst. 3 ZDP, že výše jejich starobního důchodu bude nadále růst vzhledem k tomu, že je nadále placeno pojistné.

⁵⁰ Pension funds online. Pension System In Czech Republic. Online, 2016. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.pensionfundsonline.co.uk/content/country-profiles/czech-republic>

⁵¹ Zákon o důchodovém pojištění: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 132-133. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6.

3.1.1 Podmínky nároku na přiznání starobního důchodu

Mezi podmínky nároku na přiznání starobního důchodu patří doba pojištění a věk pojištěnce.

3.1.1.1 Doba pojištění

ZDP rozděluje starobní důchody dle doby pojištění následovně:

- § 29 odst. 1 ZDP (starobní důchod po dosažení důchodového věku),
- § 29 odst. 2 ZDP (takzvaný „poměrný“ starobní důchod),
- § 29 odst. 3 ZDP (starobní důchod po nahromadění 30 let pojištění),
- § 29 odst. 4 ZDP (starobní důchod při splnění podmínek nároku na invalidní důchod).⁵²

V § 29 odst. 1 ZDP je stanovena obecná doba pojištění nutná ve vzniku nároku na starobní důchod. Požadovaná doba pojištění se postupně zvyšuje v závislosti na důchodovém věku pojištěného nebo věku pojištěného.

V tabulce 2 je uvedena nezbytná doba pro nárok na starobní důchod podle data narození.

Tabulka 2: Požadovaná doba pojištění; Zdroj: Vlastní zpracování⁵³

Věk odchodu do důchodu dosáhl	Požadovaná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
v roce 2010	26 let
v roce 2011	27 let
v roce 2012	28 let
v roce 2013	29 let
v roce 2014	30 let
v roce 2015	31 let
v roce 2016	32 let
v roce 2017	33 let
v roce 2018	34 let
po roce 2018	35 let

Z tabulky 2 vyplývá, že pro zjištění požadované doby pojištění je rozhodující pouze rok, kdy člověk dosáhne důchodového věku. Pojištěné osoby, které v den, kdy dosáhnou důchodového věku, nedosáhly požadované doby pojištění, k tomuto datu nedostanou

⁵² ČSSZ. Starobní důchod. Online, 1. 4. 2020. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod>

⁵³ ČSSZ. Starobní důchod. Online, 1. 4. 2020. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod>

starobní důchod. Teprve poté, co nashromáždí požadovanou dobu pojištění, budou moci pobírat starobní důchod.

V případě, že pojištěné osoby nemají nárok na starobní důchod podle § 29 odst. 1, mají nárok na starobní důchod podle § 29 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, na tzv. „proporcionální“ starobní důchod, za předpokladu, že jejich kumulovaná doba pojištění je na nejméně:

- 15 let a dosáhnou věku nejméně 65 let před rokem 2010,
- 16 let a v roce 2010 jsou nejméně o 5 let starší než důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže se stejným datem narození,
- 17 let a v roce 2011 jsou nejméně o 5 let starší než důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození,
- 18 let a v roce 2012 jsou nejméně o 5 let starší než důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození,
- 19 let a v roce 2013 jsou nejméně o 5 let starší než důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození,
- 20 let a po roce 2013 jsou nejméně o 5 let starší než věk odchodu do důchodu stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození.

Dle § 29 odst. 3 ZDP vzniká nárok na starobní důchod také pojištěncům, kteří dosáhnou důchodového věku po roce 2014 a nashromáždili alespoň 30 let pojištění, pokud nesplnili podmínky § 29 odst. 1 ZDP; v tomto případě se do doby pojištění nezapočítávají pomyslně započítané doby pojištění.

Pojištěné osoby, které dosáhli věku 65 let a nepodařilo se jim nashromáždít potřebnou dobu pojištění pro nárok na starobní důchod podle § 29 odst. 1, 2 nebo 3 ZDP, jsou také oprávněni k pobírání starobního důchodu, pokud se stali invalidními (bez ohledu na stupeň invalidity) a nashromáždili nezbytnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo se stali invalidními v důsledku pracovního úrazu. Takové uznání pojištění podle § 29 odst. 4 ZDP nebrání vzniku nároku na starobní důchod podle § 29 odst. 1, 2, 3 ZDP.

3.1.1.2 Věk

Důchodový věk je druhou z podmínek pro přiznání starobního důvodu a je stanoven v § 32 ZDP.

Pro pojištěné osoby narozené před rokem 1936 je věk odchodu do důchodu u mužů 60 let a u žen:

- 53 let, pokud bylo vychováno alespoň 5 dětí,
- 54 let, pokud byly vychovány alespoň 3 nebo 4 děti,
- 55 let, pokud byly vychovány alespoň 2 děti,
- 56 let, pokud bylo vychováno alespoň 1 dítě,
- 57 let.

Pro osoby narozené mezi lety 1936 až 1971 je důchodový věk stanoven podle přílohy k ZDP, kterou představuje příloha č. 1 této diplomové práce. Pro pojištěnce narozené po roce 1972 je věk odchodu do důchodu stanoven jednotně na 65 let.⁵⁴

3.1.2 Výše a výpočet starobního důchodu

Výše starobního důchodu je uvedena v § 33 ZDP, je vyplácena měsíčně a skládá se ze dvou složek:

- základní částka,
- procentní částka.

Základní částka je pevná částka pro všechny důchody. Tato částka je pro rok 2022 dle Nařízení vlády č. 356/2021 Sb. stanovena na 3 900 Kč měsíčně a činí 10 % z průměrné hrubé mzdy v ČR v roce 2022. Procentní částka je definována individuálně v závislosti na tom, dle kterého § ZDP je důchod přiznáván, nicméně minimální procentní částka je stanovena dle § 33 odst. 2 věty třetí ZDP na 770 Kč měsíčně. Částka vychází z počtu pojištěných let a průměrného výdělku žadatele od 18 let (od roku 1986) až do roku před důchodem. Starší příjmy se zvyšují, aby odrážely aktuální cenové hladiny. Výsledná hodnota je vyměřovací základ, který slouží k definování osobního vyměřovacího základu, ve kterém se vyšší průměrné výdělky snižují pomocí procenta.⁵⁵ V případě, že pojištěnec splňuje podmínky pro přiznání starobního důchodu dle § 29 odst. 1 až 3 ZDP, činí výše procentního vyměřování 1,5 % z výpočtového základu za každý ukončený rok pojištění (365 dní dle § 34 odst. 7 ZDP), minimálně však 770 Kč měsíčně. Toto platí i pro ekvivalentní doby pojištění.

Minimální starobní důchod v ČR lze tedy spočítat jako součet základní částky plus minimální výše procentní částky. V tabulce 4 jsou zachyceny konkrétní částky v závislosti na platné právní úpravě.

⁵⁴ HOLUB, M., ŠLAPÁK, M. Minimální podmínky pro nárok na starobní důchod. Praha: VÚPSV, 2015, ISBN 978-80-7416-221-3.

⁵⁵ ČSSZ. Starobní důchod. Online, 1. 4. 2022. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod>

Tabulka 3: Minimální starobní důchod v ČR; Zdroj: Vlastní zpracování⁵⁶

Základní částka	Procentní částka	Minimální starobní důchod
3 900 Kč	770 Kč	4 670 Kč

V případě, že je pojištěnci přiznán starobní důchod dle § 29 odst. 4 ZPD, výše procentního vyměření tohoto důchodu se stanoví stejným způsobem jako výše procentního vyměření pro invalidní důchody a pro každý rok pojištění činí:

- 0,5 % výpočtového základu v případě postižení prvního stupně,
- 0,75 % výpočtového základu v případě postižení druhého stupně,
- 1,5 % výpočtového základu v případě postižení třetího stupně.

I když se u osob pobírajících tento důchod změní stupeň invalidity, starobní důchod se nepřepočítává a bude nadále vyplácen ve stejné výši. Starobní důchod přiznaný podle § 29 odst. 4 ZDP se po dobu vzniku výdělečné činnosti po vzniku nároku nezvyšuje.

Od 31. prosince 2009 mohou pojištěnci po uznání starobního důchodu podle § 29 ZDP pracovat a pobírat starobní důchod v plné výši bez ohledu na druh a rozsah vykonávané výdělečné činnosti ven. Kromě této možnosti mají osoby pobírající starobní důchod možnost požádat o výplatu pouze poloviny starobního důchodu při výkonu výdělečné činnosti.

Jednotlivé částky starobního důchodu lze vypočítat pomocí důchodových kalkulaček ministerstva práce a sociálních věcí nebo důchodové kalkulačky na webových stránkách ČSSZ. Tyto výpočty jsou však pouze orientační.

Při výpočtu starobního důchodu se uplatňuje princip solidarity. Což v praxi znamená, že důchod občana s nižšími příjmy a odvody na pojistném je poměrně vyšší než u občana, který má příjem vyšší a zároveň odvádí více na pojistném, důvodem je redukce výše základu pro výpočet starobního důchodu.

V tabulce 5 je uveden propočet důchodu na základě platné legislativy. Pro zjednodušení je v ilustrativním příkladu počítáno se zaměstnancem, který pobíral po celý život průměrnou mzdu a osobní vyměřovací základ mu byl stanoven na 37 839,- Kč. Zaměstnanec před odchodem do důchodu odpracoval 40 let.

⁵⁶ Vlastní zpracování dle ZDP a Nařízení vlády č. 356/2021 Sb.

Tabulka 4: Výpočet výše důchodu; Zdroj: Vlastní zpracování⁵⁷

Položka	Částka
Osobní vyměřovací základ	37 839,- Kč
Redukce do 17 121,- Kč (ze 100 %)	17 121,- Kč
Redukce od 17 121 do 155 644,- Kč (26 %)	5 387,- Kč
Redukce od 155 644,- Kč (22 %)	0 Kč
Redukovaný osobní vyměřovací základ	22 508,- Kč
Základní výměra důchodu (10 %)	3 900,- Kč
Procentní výměra za odpracované roky (1,5 * 40 %)	60 %
Procentní výměra důchodu (22 508,- Kč * 60 %)	13 505,- Kč
Měsíční důchod celkem (3 900,- Kč + 13 505,- Kč)	17 405,- Kč

3.1.3 Předčasný starobní důchod

ZDP dále v § 31 vymezuje podmínky pro vznik nároku na tzv. předčasný starobní důvod, přičemž základní podmínkou, kterou je třeba splnit, je akumulace požadované doby pojištění, tj. doby pojištění stanovené v § 29 odst. 1 nebo 3 ZDP. Nárok na tento důchod pak závisí na dosažení důchodového věku:

- pokud je věk odchodu do důchodu pojištěné osoby ve věku nejméně 63 let, nárok vzniká nejdříve dosažením věku nejméně 60 let,
- je-li věk odchodu do důchodu pojištěné osoby nižší než 63 let, vzniká nárok na předčasný starobní důchod nejdříve dnem, od kterého do dosažení důchodového věku nezůstávají více než tři roky.

Nadále platí, že předčasný důchod nelze uznat dříve než v den podání žádosti o tento důchod, přičemž za den vzniku nároku se považuje den, od kterého je přiznán, a v případě uznání předčasného důchodu, nárok na starobní důchod podle § 29 ZDP nevzniká.⁵⁸

Výpočet této dávky je stejný jako u standardního starobního důchodu. Základní částka je stanovena na 3 900 Kč a procentní částka se vypočítá shodně.

Výše procentní výměry starobního důchodu, na který vznikl nárok podle § 31 ZDP, se stanoví podle § 34 odst. 1 ZDP s tím, že tato výše se snižuje za každých i započatých

⁵⁷ Finance.cz. Současný český důchodový systém. Online, 2014. [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/duchody-a-davky/vse-o-duchodech/duchodove-systemy/soucasny-cesky-duchodovy-system/>

⁵⁸ ČSSZ. ČSSZ informuje: Za jakých podmínek je možné přiznat předčasný starobní důchod. Online, 2019. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/-/cssz-informuje-za-jakych-podminek-je-mozne-priznat-predcasny-starobni-duchod>

90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává starobní důchod, do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 360 kalendářních dnů,
- 1,2 % výpočtového základu za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne,
- 1,5 % výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne.

Výše procentní výměry po tomto snížení však nesmí být nižší, než je minimální výše procentní výměry tj. 770 Kč. Což v praxi znamená, že čím dříve odejde do důchodu, tím větší bude snížení dávek.⁵⁹

V tabulce 6 je uvedeno porovnání starobního a předčasného starobního důchodu u muže, který se narodil 1. května 1961. Do starobního důchodu by měl odejít po odpracování 64 roků a 4 měsíců, tj. 1. září 2025. Do předčasného důchodu odchází 1. dubna 2022. Osobní vyměřovací základ po odpracování 43 let má 17 500 Kč, za každý rok pojištění činí sazba procentní výměry důchodu 1,5 % výpočtového základu, tj. 64,5 % ($43 \cdot 1,5$). Za předčasný odchod do důchodu o 1278 dní se sazba procentní výměry důchodu snižuje o 17,4 % výpočtového základu ($4 \cdot 0,9 + 4 \cdot 1,2 + 6 \cdot 1,5 = 17,4$). Po snížení o 17,4 % činí sazba procentní výměry 47,1 % ($64,5 - 17,4$). Procentní výměra důchodu tedy činí 8 243 Kč ($17\,500 \cdot 0,471$). Základní výměra pro všechny důchody v roce 2022 činí 3 900 Kč. Výše předčasného starobního důchodu bude tedy celkem 12 143 Kč ($8\,243 + 3\,900$).

V případě, že by muž odešel do důchodu 1. září 2025 a odpracoval by ještě 3 roky (celkem by tedy odpracoval 46 let), zvýšila by se mu procentní výměra na 69 % z výpočtového základu. V případě, že by jeho výpočtový základ zůstal na 17 500 Kč, pak by procentní výměra jeho řádného starobního důchodu činila 12 075 Kč. A výše jeho starobního důchodu by byla 15 975 Kč ($12\,075 + 3\,900$).

Tabulka 5: Porovnání předčasného starobního důchodu s důchodem za normálních podmínek; Zdroj: Vlastní zpracování

Muž odchází do předčasného důchodu 1. dubna 2022	12 143 Kč
Muž odchází do řádného důchodu 1. září 2022	15 975 Kč
Rozdíl mezi řádným a předčasným starobním důchodem	3 832 Kč

⁵⁹ Finance.cz. Předčasný důchod v otázkách a odpovědích. Online, 14.6.2021. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/533768-predcasny- Duchod-v-otazkach-a-odpovedich/>

Z tabulky 6 vyplývá, že muž by předčasným odchodem do důchodu o 3 roky a 4 měsíce přišel o 3 832 Kč.

O starobní a předčasný starobní důchod se žádá osobně na úřadech ČSSZ nebo na jejich pobočkách.

Žádosti lze podat čtyři měsíce před vznikem nároku na důchod. Zaměstnanci ČSSZ vypočítají výši důchodu na základě konkrétní situace žadatele. Dokumentaci, kterou je nutno k žádosti přiložit, lze nalézt na příslušných webových stránkách ČSSZ. V konkrétních případech je nutné poskytnout pracovní záznamy, pokud ČSSZ nemá relevantní záznamy o minulých pracovních činnostech. V takových případech lze použít fotokopie kompenzačních listů, výplatních pásek, dokladu o zdanitelných příjmech atd.

3.2 Invalidní důchod

Druhou dávkou poskytovanou z pojištění na základě § 4 odst. 1 písm. b) ZDP je invalidní důchod. V § 39 ZDP je invalidita definována jako dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav pojištěnce, u něhož došlo ke snížení pracovní schopnosti nejméně o 35 %. Pracovní schopností se přitom myslí schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Invalidní důchod je poskytován ve výši závislé na stupni invalidity, která byla zjištěna. Zákon o ZDP invaliditu dělí na tři stupně:

- invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně,
- invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně,
- invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně.

Mezi jednotlivými stupni invalidity jsou rozdíly, které jsou závislé na míře poklesu pracovní schopnosti daného člověka. V případě míry poklesu pracovní schopnosti člověka o 35 – 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně. Pokud míra pracovní schopnosti poklesne o 50 – 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně. Poslední třetí stupeň invalidity znamená pokles míry pracovní schopnosti o více než 70 %.⁶⁰

3.2.1 Podmínky přiznání invalidního důchodu

Na invalidní důchod mají občané nárok v případě, že jsou splněny následující podmínky:

⁶⁰ ČSSZ. Invalidní důchod. Online, 2022. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchod>

- zjištěná invalidita,
- nedosažení věku 65 let,
- potřebná doba pojištění.

Platné znění ZDP již nerozlišuje mezi plnou a částečnou invaliditou.⁶¹ Invalidita je posuzována vždy individuálně na základě zdravotního posudku. Seznam nemocí, které zakládají důvod pro přiznání invalidního důchodu, stanoví vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 359/2009 Sb.

Druhou důležitou podmínkou je dosažení potřebné doby pojištění, která předcházela před vznikem invalidity. Výjimkou nutnosti splnění doby pojištění je situace, kdy invalidita vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.

Invalidní důchod náleží osobě, dokud nedojde ke zlepšení její pracovní neschopnosti, nebo dokud nedosáhne nároku na starobní důchod daný zákonným důchodovým věkem. Následně je osoba převedena z invalidního důchodového systému do systému starobního důchodu.⁶²

Pokud příjemce dávky invalidního důchodu dosáhne věku 65 let, dávka se automaticky změní na starobní důchod, toto platí od 31. prosince 2009. Nárok na výplatu invalidního důchodu tedy zanikne dnem, kdy oprávněný dosáhl věku 65 let a tímto datem mu také vzniká nárok na starobní důchod ve stejné výši jako předchozí invalidní důchod, tj. neprovádí se výpočet starobního důchodu. V případě, že částka starobního důchodu bude vyšší než současný invalidní důchod, příjemci bude přiznána částka vyšší.⁶³

Nezbytná doba pojištění a způsob jejího zjištění se v podstatě v průběhu novelizací ZDP nezměnila. Dle § 40 ZDP činí potřebná doba pojištění u pojištěnce ve věku:

- do 20 let méně než jeden rok,
- od 20 let do 22 let jeden rok,
- od 22 let do 24 let dva roky,
- od 24 let do 26 let tři roky,

⁶¹ Zákon o důchodovém pojištění: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 133-136. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6.

⁶² Ministry of Finance. Pension projections of the Czech Republic. Online, 2017. [cit. 2021-10-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/final_country_fiche_cz.pdf

⁶³ Zákon o důchodovém pojištění: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 115-118, 133-136. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6

- od 26 let do 28 let čtyři roky,
- nad 28 let pět roků.

Zároveň dle § 40 odst. 2 ZDP platí, že u pojištěnců, kteří jsou starší 38 let a nespĺňují podmínku pěti let pojištění za posledních deset let před vznikem invalidity, bude podmínka splnění nezbytné doby pojištění považována za splněnou, pokud má pojištěný deset let pojištění za posledních dvacet let před vznikem invalidity. Ustanovení, že nezbytná doba může být v jakémkoli období po vzniku invalidity v období dvaceti let, se nepoužije v případě, když doba pojištění do doby, kdy k invaliditě došlo, je jediným rozhodujícím faktorem pro splnění této podmínky.

3.2.2 Výše a výpočet invalidního důchodu

Výše invalidního důchodu se skládá, stejně jakou důchod starobní, ze dvou složek, konkrétně ze základního a procentního vyměření.

Výše základního vyměření důchodů byla stanovena jako procento průměrné mzdy, tj. 10 % průměrné mzdy (a vhodně zaokrouhleno). Základní výměra pro invalidní důchod byla pro rok 2022 stanovena na výši 3 900 Kč za měsíc.

Procentní výměra je procentní sazba vycházející z výpočtového základu a je závislá na době pojištění, která byla získána u přímých důchodů. Výše procentní výměry invalidního důchodu je stanovena procentní sazbou z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku, a to v závislosti na stupni invalidity.⁶⁴ Procentní výměra za každý celý rok doby pojištění činí dle § 41 odst. 2 ZDP:

- a) 0,5 % výpočtového základu měsíčně, v případě invalidního důchodu přiznaného pro invaliditu prvního stupně,
- b) 0,75 % výpočtového základu měsíčně, v případě invalidního důchodu přiznaného pro invaliditu druhého stupně,
- c) 1,5 % výpočtového základu měsíčně, v případě invalidního důchodu přiznaného pro invaliditu třetího stupně.

⁶⁴ ČSSZ. Invalidní důchody podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchody-podrobne>

Dle platné legislativy je nejnižší procentní výměra invalidního důchodu stanovena na výši 770 Kč za měsíc. Tato nejnižší procentní výměra je stanovena bez ohledu na stupeň invalidity.

V případě, že posudek OSSZ nebo PSSZ u poživatele invalidního důchodu vykazuje zhoršení nebo zlepšení zdravotního stavu, dochází ke změně stupně invalidity. Je třeba, aby byla stanovena nová výše procentní výměry invalidního důchodu (základní výměra důchodu je stejná). Nová výše procentní výměry je stanovena jako součin koeficientu a výše procentní výměry přiznané před datem, ke kterému se stupeň invalidity změnil, tedy na základě následujícího vzorce:

$$\text{VÝŠE PROCENTNÍ VÝMĚRY NÁLEŽEJÍCÍ KE DNI, KTERÝ PŘEDCHÁZÍ DNI, KDY DOŠLO KE VZNIKU INVALIDITY} * K \text{ (KOEFCIENT)}$$

Koeficient je stanoven jako poměr procentní sazby výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění odpovídající novému stupni invalidity a procentní sazby výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění odpovídající dosavadnímu stupni invalidity, tj. následující vzorec:

$$\frac{\text{PROCENTNÍ SAZBA VÝPOČTOVÉHO ZÁKLADU ZA KAŽDÝ CELÝ ROK DOBY POJIŠTĚNÍ ODPOVÍDAJÍCÍ NOVÉMU STUPNI INVALIDITY}}{\text{PROCENTNÍ SAZBA VÝPOČTOVÉHO ZÁKLADU ZA KAŽDÝ CELÝ ROK DOBY POJIŠTĚNÍ ODPOVÍDAJÍCÍ DOSAVADNÍMU STUPNI INVALIDITY}}$$

Koeficient je vypočítán a zaokrouhlen na čtyři desetinná čísla. Koeficienty pro jednotlivé změny jsou následující:

- od prvního do druhého stupně: 1,5,
- od prvního do třetího stupně: 3,
- od druhého do prvního stupně: 0,6667,
- od druhého do třetího stupně: 2,
- od třetího do prvního stupně: 0,3333,
- od třetího do druhého stupně: 0,5.⁶⁵

⁶⁵ ČSSZ. Invalidní důchody podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchody-podrobne>

Pro větší přehlednost jsou koeficienty uvedeny v tabulce 7.

Tabulka 6: Koeficient pro výpočet výše invalidního důchodu při změně stupně invalidity;
Zdroj: Vlastní zpracování⁶⁶

Dosavadní stupeň invalidity	Nový stupeň invalidity	Výše koeficientu „k“	Koeficient byl stanoven poměrem
I.	II.	1,5	0,75/0,5
I.	III.	3	1,5/0,5
II.	I.	0,6667	0,5/0,75
II.	III.	2	1,5/0,75
III.	I.	0,3333	0,5/1,5
III.	II.	0,5	0,75/1,5

Tímto způsobem je postupováno i tehdy, je-li procentní výměra invalidního důchodu pro invaliditu prvního, druhého nebo třetího stupně stanovena v minimální výši 770 Kč měsíčně. V případě snížení stupně invalidity se nová procentní výměra invalidního důchodu stanoví vždy nejméně ve výši 770 Kč měsíčně.⁶⁷

3.2.3 Invalidní důchod ve výjimečných případech

Dle § 42 ZDP platí, že v den 18. narozenin vzniká nárok na invalidní důchod třetího stupně také osobám s trvalým pobytem na území ČR a zdravotně postiženým třetího stupně, které se nezúčastnily nezbytné doby pojištění a jejichž invalidita vznikla před dosažením věku 18 let.

Procentní výměra invalidního důchodu třetího stupně v takových případech činí 45 % výpočtového základu. Pro účely stanovení výpočtového základu je osobní vyměřovací základ definován jako obecný vyměřovací základ za rok, který o dva roky předchází roku, v němž byl přiznán invalidní důchod, vynásobený příslušným koeficientem.

Takto stanovená výše procentního vyměření také představuje minimální částku vyměření pro invalidní důchod třetího stupně pro osoby, které postihla invalidita třetího stupně před dosažením věku 28 let, pro osoby, kterým je přiznán důchod před dosažením 18 let věku nebo u osob, jejichž doba od 18 let věku do nároku na invalidní důchod je kryta dobou pojištění nebo pokud je doba, na kterou se pojištění nevztahuje, kratší než jeden rok, a u pojištěnců, kteří měli ke dni vzniku nároku na důchod alespoň 15 let pojištění, nepočítaje

⁶⁶ ČSSZ. Invalidní důchody podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchody-podrobne>

⁶⁷ ČSSZ. Invalidní důchody podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchody-podrobne>

doby nepříspěvkového pojištění. V případě invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně bude minimální částka procentního vyměření jedna polovina takto stanovené částky a v případě invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně to bude jedna třetina stanovené částky tímto způsobem.

3.3 Pozůstalostní důchody

Pozůstalostním důchodem je takový důchod, jehož nárok je odvozen od úmrtí jiné osoby, tzv. živitele. ZDP rozlišuje mezi důchodem sirotčím a vdovským, resp. vdoveckým. U obou pozůstalostních důchodů platí, že nejsou poskytované na neomezenou dobu a končí uplynutím určitého časového období. Zároveň je však každý z důchodů koncipován odlišně, a to na základě osoby, které je důchod určen, tj. dospělému nebo dítěti. Pozůstalostní důchody jsou ohraničeny dvěma hlavními podmínkami. První z nich je skutečnost osobního vztahu pozůstalého k zemřelé osobě. Druhou představuje vztah zemřelé osoby k přímému starobnímu či invalidnímu důchodu, který již pobírala nebo by na jeho pobírání měla v budoucnu nárok.

3.3.1 Sirotčí důchod

Sirotčí důchod je poskytován osiřelým dětem z českého důchodového systému. V ZDP se pracuje s pojmem nezaopatřené dítě, který je definován zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a detaily pro účely ZDP jsou rozvedeny v § 20 odst. 4 až § 23 ZDP. Základním důvodem pro přiznání sirotčího důchodu je dočasná nemožnost nezaopatřených dětí získání vlastního pravidelného příjmu.

Pro účely nároku na sirotčí důchod je „nezaopatřeným dítětem“ dítě do ukončení povinné školní docházky, a poté nejdéle do dovršení věku 26 let, pokud se dítě:

- soustavně připravuje na své budoucí povolání,
- není schopno systematicky připravit na svou budoucí kariéru nebo vykonávat výdělečnou činnost kvůli nemoci nebo úrazu, nebo
- kvůli svému dlouhodobě nepříznivému zdravotnímu stavu není schopno vykonávat trvalou výdělečnou činnost.⁶⁸

3.3.1.1 Podmínky přiznání sirotčího důchodu

Dle § 52 ZDP se sirotčí důchod přiznává pouze nezaopatřenému dítěti v případě úmrtí jeho rodiče, eventuálně osvojitele nebo osoby, která nahradila rodičovskou péči a podporovala

⁶⁸ ČSSZ. Sirotčí důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/sirotci-duchod>

dítě v době smrti rodiče z důvodu nemožnosti plnění pro podstatné důvody. Zároveň platí, že zesnulý musí být ke dni své smrti poživitelem starobního nebo invalidního důchodu nebo musí splňovat podmínku doby pojištění pro invalidní důchod nebo pro starobní důchod ke dni jeho smrti nebo zesnulý zemřel v důsledku pracovního úrazu.

Od 1. ledna 2012 je pro nárok na sirotčí důchod vyžadováno pouze to, aby v den smrti zesnulý získal alespoň polovinu doby pojištění potřebné pro nárok na invalidní důchod. Od 1. února 2018 je podmínka doby pojištění pro invalidní důchod splněna také v případě, že zesnulý získal ke dni smrti alespoň jeden rok pojištění (pokud byl zesnulý starší 28 let, muselo být toto období získáno v posledních 10 letech před jeho smrtí) nebo alespoň dva roky pojištění za posledních 20 let před jeho smrtí, pokud byl zesnulý starší 38 let.⁶⁹

Za splnění výše uvedených podmínek má sirotek, který přišel o oba rodiče, nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů, resp. osvojitelů nebo osoby, která nahrazuje rodičovskou péči a podporuje dítě v době smrti rodičů z důvodu nemožnosti výkonu ze závažných důvodů.

Od 1. ledna 2012 se sirotčí důchod přiznává po úmrtí osoby, která si vzala dítě do své péče, pouze v případě, že dítě bylo před smrtí zemřelého převzato zemřelým do péče nahrazující rodičovskou péči, a to na základě rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče nebo do společné péče manželského páru dle § 953 zákona č. 89/2021 Sb., občanského zákoníku.

Dle § 52 odst. 3 ZDP nevzniká nárok na sirotčí důchod po osobě dle § 5 odst. 1) písm. k) ZPD, tedy po osobě, která je vedena v evidenci pěstounské péče nebo péče na přechodnou dobu, pokud je této osobě vyplácena odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, tedy ani po manželovi této osoby.

Sirotčí nárok na pozůstalostní důchod trvá, dokud je dítě možné považovat za nezaopatřené dítě. Nárok naopak zaniká v případě, že je nezaopatřené dítě osvojeno. Pokud osvojení provede pouze jedna osoba, sirotek přijde o tuto část důchodu, který náležel po osobě, již osvojitel nahradil, tj. pokud osířelého osvojí pouze žena, sirotek ztratí důchod jménem nepřítomné matky.

⁶⁹ ČSSZ. Sirotčí důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/sirotci-duchod>

3.3.1.2 Výše a výpočet sirotčího důchodu

Dle § 53 ZDP byla výše základního vyměření sirotčího důchodu stanovena jako procento průměrné mzdy, tj. 10 % průměrné mzdy (a přiměřeně zaokrouhleno). Základní výměra sirotčího důchodu byla v roce 2022 tedy stanovena na výši 3 900 Kč měsíčně.⁷⁰

Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry důchodu, na který měl, resp. by měl, zemřelý nárok (starobní či invalidní). V případě oboustranného osiření jde o stejné sazby po obou rodičích, resp. pečujících osobách. Úhrn sirotčích důchodů po jednom rodiči však (opět na rozdíl od některých zahraničních systémů) omezen není.

3.3.2 Vdovský / vdovecký důchod

Vdovský, resp. vdovecký důchod je druhým typem pozůstalostního důchodu ustanoveném v důchodovém systému ČR. Základní podmínkou pro přiznání vdovského, resp. vdoveckého důchodu zakládá existence manželství ke dni úmrtí. Ze zákona nevyplývá žádný nárok na vdovský, resp. vdovecký důchod pro registrované partnery ani vztah druha a družky.

3.3.2.1 Podmínky přiznání vdovského, resp. vdoveckého důchodu

Podmínky pro přiznání důchodu jsou stejné jak pro vdovu, tak pro vdovce. Vdova (vdovec) má nárok na vdovský (vdovecký) důchod, pokud její manžel (jeho manželka) pobíral starobní nebo invalidní důchod nebo splnil podmínku doby pojištění požadovanou pro nárok na invalidní nebo starobní důchod dle § 29 nebo § 31 odst. 1 ZDP ke dni jeho (její) smrti nebo pokud její manžel (jeho manželka) zemřela v důsledku pracovního úrazu.⁷¹

Dle § 50 ZDP nárok na vdovský, resp. vdovecký důchod zaniká po jednom roce od smrti manžela. Po uplynutí jednoho roku pobírání pozůstalostního důchodu musí vdova, resp. vdovec pro další pobírání důchodu splnit další zákonem stanovené podmínky, a to:

- péče o nezaopatřené dítě,
- péče o dítě, které je závislé na péči jiné osoby se závislostí stupně II (střední závislost), stupně III (těžká závislost) nebo stupně IV (plná závislost),
- péče o vlastního rodiče jednotlivce nebo rodiče zesnulého manžela, který žije ve stejné domácnosti a je závislý na péči jiné osoby se závislostí stupně II (střední závislost), stupně III (silná závislost) nebo stupně IV (úplná závislost),

⁷⁰ ČSSZ. Sirotčí důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/siroteci-duchod>

⁷¹ ČSSZ. Vdovský / vdovecký důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vdovsky-vdovecky-duchod>

- invalidita stupně III,
- dosažení věku nejméně 4 roky nižšího, než je věk odchodu do důchodu u muže se stejným datem narození stanoveným podle § 32 ZDP nebo dosažení důchodového věku, pokud je důchodový věk nižší.⁷²

Od 1. ledna 2012 se doba, ve které nárok na důchod vzniká znovu při splnění výše uvedených podmínek, zkracuje z 5 let na 2 roky od předchozího zániku nároku na vdovský, resp. vdovecký důchod.

Pokud nárok na vdovský nebo vdovecký důchod vznikl před 1. lednem 2012, na nový nárok se vztahuje pětileté období. Rozhodující není, kdy nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zanikl, tj. zda zanikl před 1. lednem 2012 nebo později. Pokud však nárok na vdovský nebo vdovecký důchod vznikne znovu po 31. prosinci 2011 (v rámci 5letého období) a tento nárok opět zanikne, platí pro nový nárok na vdovský nebo vdovecký důchod 2leté období.⁷³

3.3.2.2 Výše a výpočet vdovského, resp. vdoveckého důchodu

Dle § 52 ZDP byla výše základního vyměření vdovského, resp. vdoveckého důchodu stanovena jako procento průměrné mzdy, tj. 10 % průměrné mzdy (a vhodně zaokrouhleno). Tato základní výměra byla pro rok 2022 stanovena ve výši 3 900 Kč měsíčně. Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50 % procentní výměry důchodu, na který měl, resp. by měl, zemřelý nárok, přitom, na rozdíl od některých zahraničních systémů, má nárok na takový důchod pouze stávající manžel (nikoli předchozí, např. úměrně podle délky trvání manželství).

V případě, že zemřelý manžel nebo zemřelá manželka ke dni úmrtí nepobírala starobní důchod nebo invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, je třeba, aby byl posouzen nárok na starobní důchod ke dni úmrtí, a pokud nárok na starobní důchod byl, je třeba, aby byla stanovena výše tohoto důchodu a následně i výše vdovského a vdoveckého důchodu. V případě, že zemřelý manžel nebo zemřelá manželka nesplnil/a podmínky pro nárok na starobní důchod, ale splňoval/a podmínky pro nárok na invalidní důchod, musí být stanovena výše invalidního důchodu pro invaliditu stupně III, následně pak může být stanovena výše vdovského a vdoveckého důchodu. Pokud zemřelý manžel nebo zemřelá manželka pobíral/a ke dni úmrtí invalidní důchod stupně I nebo II, musí být provedena

⁷² ČSSZ. Sirotčí důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/siroteci-duchod>

⁷³ ČSSZ. Vdovský / vdovecký důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vdovsky-vdovecky-duchod>

změna na invalidní důchod pro invaliditu stupně III a následně může být stanovena výše vdovského nebo vdoveckého důchodu.⁷⁴

3.4 Proces provádění výplaty dávek důchodového pojištění

Proces vyplácení důchodu stanovuje ZDP v § 64 - 66. Každý, kdo žádá o důchod, si zvolí, jakým způsobem si přeje mít důchod vyplácen. Příjemcem důchodu v ČR může být jen oprávněný nebo zákonný zástupce nebo zvláštní příjemce důchodu podle § 118 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Zákon stanovuje, že výplata důchodu je možná v hotovosti, a to především prostřednictvím pošty, nebo bezhotovostně na bankovní účet. Výplata důchodu prostřednictvím bankovního účtu je samozřejmě jednodušší a pohodlnější, a proto se každý rok zvyšuje počet občanů, kteří upřednostňují zasílání důchodu na bankovní účet. V tomto případě, je důležité, aby k žádosti o důchod, byl předložen i vyplněný tiskopis „žádost o zařízení výplaty důchodu poukazem na účet - majitel účtu“. Tiskopis potvrzuje banka, u které má žadatel účet vedený. Prostřednictvím pošty je zasílání důchodu zpoplatněno. Částka za zaslání důchodu prostřednictvím České pošty je v současné době 29 Kč měsíčně.⁷⁵

Kdykoliv v průběhu pobírání dávky důchodového pojištění, může příjemce nejenom změnit způsob výplaty z hotovostí na bezhotovostní a naopak, ale může také nastat i situace, kdy příjemce pouze změní bankovní účet. Vždy je nezbytné, aby žadatel vyplnil potřebný předepsaný tiskopis ČSSZ, a v případě změny čísla bankovního účtu musí být takový tiskopis potvrzen i bankou. Změna zasílání důchodu v praxi na jiný účet nějakou dobu trvá. Zákon stanovuje ČSSZ, aby provedla změnu nejpozději od splátky důchodu poslané ve třetím kalendářním měsíci po kalendářním měsíci, kdy byla uplatněna žádost o změnu způsobu výplaty důchodu.

Výplata důchodu je zproštěna od jakýchkoliv srážek, je tedy vyplácena v čistém. Zdravotní pojištění je za seniory hrazeno státem. Zároveň ani sociální pojištění senioři neplatí, neboť ze sociálního pojištění čerpají penzi.

Penze je v ČR vyplácena měsíčně, vždy dopředu v sudých dnech. Výplata probíhá v rozmezí od 2. do 24. dne v měsíci. Důchod, který byl vyplácen např. 16. dubna, náleží na období 16. dubna až 15. května. V případě, že je důchod splatný v sobotu, bude vyplácen v pátek.

⁷⁴ ČSSZ. Vdovský / vdovecký důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vdovsky-vdovecky-duchod>

⁷⁵ ČSSZ. Výpočet a výplata důchodu. Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/vypocet-a-vyplata-duchodu>

Pokud ovšem vychází splatnost důchodu na neděli, bude důchod vyplacen až v pondělí. Změna splatnosti důchodu je i z důvodu státního svátku. U státního svátku je důchod vyplacen zpravidla den předem, ovšem není to vždy pravidlo. Žadatel si nemůže vybrat termín pro obdržení důchodu. Termíny se stanovují z moci úřední, a to tak, aby bylo možné každý měsíc rozeslat cca 3,5 miliónů důchodů.⁷⁶

Vzhledem k tomu, že existuje mnoho manželských párů, jež mají zřízený pouze jeden bankovní účet, tím mají své finance pod kontrolou a snižují si náklady za vedení účtu, existuje možnost podání žádosti, kdy důchod může být zasílán na účet manžela/manželky. Důležité je, aby byl vyplněn tiskopis „žádost o zařízení výplaty důchodu poukazem na účet manžela (manželky). Důchodce však musí mít právo k disponování s penězi na daném účtu. Manžel/manželka musí provést souhlas s tím, že bude výplata důchodu poukazována na jeho / její účet. Ze zákona však není možné si nechat posílat důchod na účet dětí.⁷⁷

⁷⁶ ČSSZ. Výpočet a výplata důchodu. Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/vypocet-a-vyplata-duchodu>

⁷⁷ ČSSZ. Výpočet a výplata důchodu. Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/vypocet-a-vyplata-duchodu>

4. Třetí pilíř – doplňkové penzijní spoření

Třetí pilíř důchodového systému je primárně založen na individualistickém principu, který se zakládá na vztahu fyzické osoby a penzijní společnosti. Takové vztahy mají soukromoprávní charakter. V ČR není v rámci doplňkových důchodových systémů uplatňován tzv. zaměstnanecký princip a neexistuje tedy klasické zaměstnanecké penzijní připojištění.

Současný doplňkový důchodový systém v ČR lze charakterizovat těmito zásadami:

- dobrovolnost,
- přenositelnost,
- dlouhodobost,
- bezpečnost,
- finanční podpora,
- účast třetích osob.⁷⁸

Třetí pilíř důchodového systému je komplexně upraven zákonem č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření (dále jen „ZODPS“), s účinností od 1. ledna 2013. Tento zákon upravuje doplňkové penzijní spoření u penzijní společnosti, práva a povinnosti z doplňkového penzijního spoření, nároky z doplňkového penzijního spoření, poskytování státního příspěvku, činnost penzijní společnosti, výkon činností souvisejících s činností penzijní společnosti, transformaci penzijního fondu, výkon dohledu a státního dozoru v oblasti doplňkového penzijního spoření.

Dle § 1 odst. 2 ZODPS je za doplňkové penzijní spoření ve smyslu uvedeného zákona považováno shromažďování a umístění příspěvků účastníka doplňkového penzijního spoření, příspěvků placených za účastníka jeho zaměstnavatelem a státních příspěvků do účastnických fondů obhospodařovaných penzijní společnostmi a vyplácení dávek z doplňkového penzijního spoření, jehož účelem je zabezpečit doplňkový příjem účastníka ve stáří nebo invaliditě. ZODPS vychází ze zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním spoření a tzv. předdůchody pak byly ještě upraveny novelou zákona č. 427/2011 Sb., a to zákonem č. 403/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.

⁷⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 179, ISBN 978-80-7400-692-0.

Třetí pilíř je charakteristický svou dobrovolností, fondovým financováním s příspěvkově definovaným penzijním schématem.

Smlouvu o doplňkovém penzijním spoření může uzavřít pouze fyzická osoba starší 18 let s penzijní společností písemnou smlouvu o doplňkovém penzijním spoření (§ 2 ZODPS), přičemž je možné uzavřít s jednou penzijní společností pouze jednu smlouvu.

Penzijní společností působící ve třetím pilíři může být pouze akciová společnost se sídlem na území ČR, jejíž počáteční kapitál je nejméně 50 milionů a který musí průběžně udržovat ve výši přiměřené prostředkům účastníků.⁷⁹ V současné době v ČR evidujeme 9 penzijních společností, které mají povolení k činnosti ve třetím pilíři důchodového systému, a to:

1. Allianz penzijní společnost, a.s.,
2. Conseq penzijní společnost, a.s.,
3. Česká spořitelna - penzijní společnost, a.s.,
4. ČSOB Penzijní společnost, a. s.,
5. Generali penzijní společnost, a.s.,
6. KB Penzijní společnost, a.s.,
7. NN Penzijní společnost, a.s.,
8. Rentea penzijní společnost, a.s.,
9. UNIQA penzijní společnost, a.s.⁸⁰

Dne 1. ledna 2013 zanikl druhý pilíř důchodového systému a s ním i dřívější penzijní fondy, ze kterých se staly fondy transformované a zároveň vznikly fondy nové, účastnické. V rámci vypořádání se mohli účastníci rozhodnout, zda zůstanou v transformovaných fondech (mezi kterými nelze následně přecházet) nebo zda přejdou do nově vzniklých účastnických fondů, přičemž u veškerých fondů zůstanou v platnosti tyto podmínky:

- garance nezáporného zhodnocení,
- státní příspěvky (jejich výše se může změnit),
- příspěvky zaměstnavatele,

⁷⁹ RYTÍŘOVÁ, L., Důchodový systém v České republice. 1.vyd. Praha: Anag, 2013, s. 86, ISBN 978-80-7263-821-5.

⁸⁰ Ministerstvo financí ČR. Penzijní společnosti. Online, 30. 8. 2021. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplncove-penzijni-sporeni-a-p/penzijni-spolecnosti>

- výsluhová penze a jednorázové vyrovnání.⁸¹

Peněžní prostředky vkládané do doplňkového penzijního spoření jsou tvořeny z jedné až tří částí, a to:

- z příspěvku účastníka,
- příspěvku účastníka placeného zaměstnavatelem za účastníka,
- státního příspěvku.

Hlavním zdrojem peněžních prostředků ukládaných do doplňkového penzijního spoření jsou měsíční příspěvky účastníka, jejichž výši si určuje sám a musí činit nejméně 100 Kč. Maximální částka příspěvku není dle ZODPS stanovena a účastník má během doby spoření právo měnit výši svého příspěvku.⁸²

Druhým příspěvkem do doplňkového penzijního spoření může být příspěvek zaměstnavatele účastníka, přičemž k příspěvku zaměstnavatele se neposkytuje státní příspěvek. V případě, že roční příspěvek zaměstnavatele převyšuje částku 30 000 Kč⁸³ (jedná se o součet příspěvku na doplňkové penzijní spoření, příspěvku na penzijní pojištění a příspěvku na pojistné na soukromé životní pojištění), musí zaměstnanec z tohoto příjmu odvést daň z příjmu (jedná se o příjem za závislé činnosti).

Třetím příspěvkem je státní příspěvek, který je poskytován na účet účastníka u penzijní společnosti Ministerstvem financí ze státního rozpočtu na základě splnění podmínek ustanovení § 13 ZODPS. Nárok na státní příspěvek má účastník, který má trvalý pobyt na území ČR nebo má bydliště na území členského státu, a je účasten důchodového pojištění podle českých právních předpisů, je poživitelem důchodu z tohoto důchodového pojištění, nebo je účasten veřejného zdravotního pojištění v ČR. Státní příspěvek je poskytován měsíčně na základě řádného a včasného zaplacení vlastního příspěvku účastníka.

⁸¹ DůchodováReforma.cz. Důchodový systém: III. pilíř českého důchodového systému – doplňkové penzijní spoření. Online, 05. 12. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.duchodovareforma.cz/penzijni-pripojisti/i-iii-pilir-ceskeho-duchodoveho-systemu-bude-doplnekove-penzijni-sporeni/>

⁸² KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 186, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁸³ TREZZIOVÁ, D., ĎURIŠOVÁ, M. Daňové aktuality - práce a mzda. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., č.2/2013, s. 9, ISSN 0032-6208.

V tabulce 8 je uvedena výše státního příspěvku na smlouvy o penzijním připojištění (uzavřené do roku 2013) resp. o doplňkovém penzijním spoření (uzavřené od roku 2013).

Tabulka 7: Státní příspěvek na penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření; Zdroj: Vlastní zpracování⁸⁴

Měsíční příspěvek klienta	Státní příspěvek do roku 2013	Státní příspěvek od roku 2013
100 Kč	50 Kč	0 Kč
200 Kč	90 Kč	
300 Kč	120 Kč	90 Kč
400 Kč	140 Kč	110 Kč
500 Kč	150 Kč	130 Kč
600 Kč	150 Kč	150 Kč
700 Kč	150 Kč	170 Kč
800 Kč	150 Kč	190 Kč
900 Kč	150 Kč	210 Kč
1000 Kč a více	150 Kč	230 Kč

Z tabulky 8 vyplývá, že nejvyšší státní příspěvek činí 150 Kč resp. 230 Kč při zaplacení měsíčního příspěvku účastníka ve výši 1 000 Kč. V případě předčasného ukončení smlouvy o penzijním připojištění, resp. o doplňkovém penzijním spoření, aniž by účastníkovi vznikl nárok na řádné dávky, vracejí se veškeré poskytnuté státní příspěvky zpět.⁸⁵

Dle § 15 odst. 5 zákona č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu, si může účastník penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření od 1. ledna 2013 od daňového základu odečíst příspěvky na výše uvedené připojištění, resp. spoření které přesáhly ročně naspořenou částku 12 000 Kč, maximálně však 24 000 Kč. To znamená, že aby účastník odečetl celých 24 000 Kč, musí naspořit 36 000 Kč (3000 Kč měsíčně). V takovém případě by od státu dostal ročně celkem 6360 Kč (2760 Kč státní příspěvek + 3600 Kč daňová úleva). V případě předčasného ukončení smlouvy o penzijním připojištění, resp. o doplňkovém penzijním spoření, aniž by účastníkovi vznikl nárok na řádné dávky, musí účastník dodanit částky,

⁸⁴ Zpracováno dle § 29 zákona č. 42/1994 Sb. a § 14 zákona č. 427/2011 Sb.

⁸⁵ RYTIŘOVÁ, L. Důchodový systém v České republice. 1. vydání, Praha: Anag, 2013, s. 98, ISBN 978-80-7263-821-5.

o které mu byl v uplynulých deseti letech snížen základ daně z důvodu zaplacených příspěvků na jeho penzijní připojištění či spoření.⁸⁶

4.1 Dávky z doplňkového penzijního spoření

Naspořené prostředky v rámci třetího pilíře jsou použity na výplatu dávek, jejichž taxativní výčet je stanoven v §19 ZODPS. Dávkami jsou:

- a) starobní penze na určenou dobu,
- b) invalidní penze na určenou dobu,
- c) jednorázové vyrovnání,
- d) odbytné,
- e) úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi, nebo
- f) úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu.

Dávky podle písmen a) až d) vyplácejí penzijní společnosti, dávky podle písmen e) a f) vyplácejí pojišťovny.⁸⁷

4.1.1 Předdůchod

Dávky dle § 19 ZODPS písm. a), e) a f) lze společně pojmenovat jako tzv. předdůchod. Pro všechny tyto dávky platí, že pro přiznání nároku musí účastník dosáhnout důchodového věku 60 let a zároveň splnit určitou dobu pojištění nebo je nutné splnit podmínky právě pro přiznání předdůchodu, přičemž předdůchod nepředstavuje zvláštní typ dávky, ale jedná o speciální způsob čerpání, na jehož dosažení je třeba splnit následující podmínky:

1. Splátka penze musí činit nejméně 30 % průměrné mzdy za kalendářní rok, který předchází kalendářního roku, kdy započalo vyplácení penze.
2. Výplata splátek je sjednána v neklesající výši, měsíčně, bez možnosti výplatu přerušit nebo pozastavit.
3. Výplata splátek je rozvržena tak, aby započala nejdříve dosažením věku příjemce, který je o 5 let nižší než věk potřebný pro vznik nároku na starobní důchod stanovený

⁸⁶ TREZZIOVÁ, D., ĎURIŠOVÁ, M. Daňové aktuality - práce a mzda. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., č.2/2013, s. 9, ISSN 0032-6208.

⁸⁷ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 183, ISBN 978-80-7400-692-0.

podle § 32 ZDP a skončila nejdříve dosažením důchodového věku příjemce potřebného pro vznik nároku na starobní důchod stanoveného podle § 32 ZDP.⁸⁸

Do předdůchodu je možné odejít 5 let před dosažením důchodového věku, přičemž doba, za kterou občan pobírá předdůchod nebude mít negativní dopad na výši osobního vyměřovacího základu pro výpočet starobního důchodu.

Spořicí doba doplňkového penzijního spoření musí být nejméně 60 kalendářních měsíců (započítává se i doba účasti v penzijním připojištění)⁸⁹, přičemž smlouva o doplňkovém penzijním spoření může stanovit i dobu delší, která přitom nesmí přesáhnout 120 kalendářních měsíců.⁹⁰ V období předdůchodu stát za občana platí zdravotní pojištění a od platby sociálního pojištění je předdůchodce osvobozen. Předdůchod je také osvobozen z daně z příjmu dle § 4 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. V předdůchodu se možné pracovat a výše výdělků není nijak omezena. Na každý měsíc v předdůchodu je nutné mít naspořenou částku, která odpovídá 30 % aktuální hodnoty průměrné hrubé mzdy. V roce 2022 se jedná o částku alespoň 11 673 Kč (průměrná mzda v roce 2022 činí prozatím 38 911 Kč).

Minimální doba vyplácení předdůchodu je 2 roky nepřerušovaně (občan nemůže jít do předdůchodu jen pár měsíců před dosažením důchodového věku).

V tabulce 9 je uvedeno, jaká musí být výše úspor z doplňkového penzijního spoření na čerpání předdůchodu.⁹¹

Tabulka 8: Minimální výše úspor na uvedenou dobu čerpání předdůchodu; Zdroj: Vlastní zpracování

Minimální měsíční čistá dávka předdůchodu	2 roky	3 roky	4 roky	5 let
11 673 Kč	280 152 Kč	420 228 Kč	560 304 Kč	700 380 Kč

⁸⁸ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 185, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁸⁹ Neztratit se ve stáří. Důstojné stáří: Víte, co je předčasný důchod a předdůchod? Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.neztratitsevestari.cz/clanky/vite-co-je-predcasny- Duchod-a-predduchod?gclid=CjwKCAjw9-KTBhBcEiwAr19ig0ryGITKfl0q7kpgGrGWFx_g7kHdoi1E-O27eRbK5UyHznkpWu8m-BoCYnIQAvD_BwE

⁹⁰ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 183, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁹¹ Neztratit se ve stáří. Důstojné stáří: Víte, co je předčasný důchod a předdůchod? Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.neztratitsevestari.cz/clanky/vite-co-je-predcasny- Duchod-a-predduchod?gclid=CjwKCAjw9-KTBhBcEiwAr19ig0ryGITKfl0q7kpgGrGWFx_g7kHdoi1E-O27eRbK5UyHznkpWu8m-BoCYnIQAvD_BwE

Na první pohled se může zdát, že předdůchod je v podstatě totožnou dávkou jako je předčasný důchod v rámci důchodového pojištění.

Tabulka 10 uvádí nejpodstatnější rozdíly mezi předdůchodem a předčasným starobním důchodem.

Tabulka 9: Hlavní rozdíly mezi předdůchodem a předčasným starobním důchodem; Zdroj: Vlastní zpracování

	Předčasný starobní důchod	Předdůchod
Předpis, podle kterého je dávka vyplácena	ZDP (§ 31)	ZODPS (§ 22 a 23)
Možnost poživatele dávky pracovat	Ne, resp. až po dosažení důchodového věku	Ano
Valorizace	Ano	Ne

4.1.2 Invalidní penze na určenou dobu

Podmínkou pro přiznání invalidní penze na určenou dobu je pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně vyplývajícího z § 38 ZDP a zároveň splnění spořicí doby v délce nejméně 36 kalendářních měsíců, tyto podmínky vycházejí z § 20 odst. 2 ZODPS. Smlouva o doplňkovém penzijním spoření může tuto spořicí dobu rozšířit, ne však na více než 60 kalendářních měsíců.

Výplata této dávky není podmíněna věkem, měla by probíhat minimálně 4krát ročně, nesmí být nižší než 500 Kč a musí trvat alespoň 3 roky. Výplata započne následující měsíc po doručení žádosti penzijní společnosti a bude vyplácena v pravidelné měsíční rentě.⁹²

Stejně jako předdůchod je invalidní penze na určenou dobu osvobozena od daně dle § 4 zákona o daních z příjmů.

4.1.3 Jednorázové vyrovnání

§ 20 odst. 3 ZODPS stanoví, že pro přiznání nároku na jednorázové vyrovnání je nutné splnit dvě podmínky:

- dosažení věku 60 let,
- minimální doba spoření v délce alespoň 60 měsíců.

Jednorázové vyrovnání při splnění výše uvedených podmínek náleží účastníkovi jen tehdy, pokud mu z určené části prostředků nebyla zahájena výplata starobní penze na určenou dobu,

⁹² ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Invalidní penze na určenou dobu. Online, 22. 03. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/invalidni-penze-na-urcenou-dobu/>

invalidní penze na určenou dobu, úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi nebo úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu. Zároveň však platí, že si účastník může zvolit kombinaci výplaty jednorázového vyrovnání a jedné ze zmíněných dávek.

Jednorázové vyrovnání lze rovněž přiznat i určené osobě, a to v případě, že účastník prokazatelně zemřel po dni, kdy vznikl nárok na dávky podle § 19 písm. a) až c), e) nebo f) ZODPS a doposud nedošlo k výplatě této dávky, nebo pokud účastník zemřel a dávka podle § 19 písm. a) nebo b) ZODPS mu již byla vyplácena (v takovém případě určené osobě náleží dávka ve výši odpovídající dosud nevyplacené zbývající části). V případě, kdy nedojde k určení určené osoby účastníkem, stává se jednorázové vyrovnání předmětem dědictví.⁹³

Pokud si účastník zvolí jednorázovou výplatu, penzijní společnost musí podle zákona jednorázové vyrovnání vyplatit do konce kalendářního čtvrtletí, které následuje po měsíci, ve kterém byl účastníkem uhrazen poslední měsíční příspěvek. Obvykle se společnosti snaží jednorázové vyrovnání vyplatit jeden měsíc po doručení žádosti.⁹⁴

4.1.4 Odbytné

Odbytné náleží účastníkovi v případě, že doplňkové penzijní spoření zanikne na základě písemné dohody nebo uplynutím výpovědní doby a zároveň je třeba, aby spořicí doba činila nejméně 24 kalendářních měsíců a účastník neprovedl převod prostředků k jiné penzijní společnosti. Dále odbytné náleží účastníkovi v případě zrušení účastnického fondu dle § 100 ZODPS, pokud účastník nepřevodil své prostředky k jiné penzijní společnosti. Odbytné může také náležet určené osobě v případě, že účastník zemřel a zároveň mu nevznikl nárok na dávku podle § 19 písm. a) až c), e) nebo f) ZODPS. Pokud účastník neurčil určenou osobu, stává se odbytné součástí dědictví.

⁹³ KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, s. 184, ISBN 978-80-7400-692-0.

⁹⁴ ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Celou částku najednou (jednorázové vyrovnání). Online, 22. 03. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/celou-castku-najednou/>

Výše odbytného je stanovena jako úhrn příspěvků účastníka ke dni zániku doplňkového důchodového spoření po odečtení poskytnutých státních příspěvků. Zároveň jsou výnosy ze spoření a příspěvky zaměstnavatele zdaněny 15 %.⁹⁵

⁹⁵ ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Předčasně (Odbytné). Online, 22. 03. 2020 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/predcasne/>

5. Aspekty ovlivňující systém důchodového pojištění

Na vývoj sociálního zabezpečení, resp. na vývoj důchodového pojištění má vliv vedle historického vývoje a národní tradice i řada dalších faktorů.⁹⁶ Veškeré tyto faktory ovlivňují celý systém důchodového spoření jednotlivě, ale zároveň se významně ovlivňují i mezi sebou.

Mezi nejvýznamnější aspekty, které ovlivňují systém důchodového pojištění, patří:

- demografické aspekty,
- ekonomické aspekty,
- společensko-politické aspekty.⁹⁷

5.1 Demografické aspekty

Demografický vývoj je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které systém důchodového pojištění ovlivňují a zároveň předurčují výši jednotlivých dávek. Nejvýraznějším demografickým problémem je proces stárnutí populace, kdy se dramaticky proměňuje poměr mezi ekonomicky aktivními a neaktivními jedinci.⁹⁸

Současný demografický vývoj v ČR i predikce do budoucna jsou podrobněji rozebrány v kapitole 6.

5.2 Ekonomické aspekty

Ekonomickými faktory se rozumí dosažený stupeň ekonomického rozvoje společnosti.⁹⁹ Z ekonomických aspektů, které mají vliv na systém důchodového pojištění, lze jmenovat následující:

- velikost vytvořených zdrojů,
- cenová a mzdová dynamika,
- vývoj nezaměstnanosti.

⁹⁶ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 166, ISBN 978-80-7357-585-4.

⁹⁷ GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 42 - 35, ISBN 80-210-2003-2.

⁹⁸ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 168-170, ISBN 978-80-7357-585-4.

⁹⁹ GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 42 - 35, ISBN 80-210-2003-2.

Na velikost vytvořených zdrojů má významný vliv pokles ekonomického růstu a s ním související vliv na nezaměstnanost, růst chudoby, růst životních nákladů. Sociální politika je v popsané situaci spíše restriktivní, ačkoliv potřeby obyvatelstva jsou opačné a roste potřeba sociálních výdajů. V reakci na cenovou a mzdovou dynamiku je třeba, aby stát vytvořil pro případ zvýšené inflace kvalitní mechanismus kompenzačních opatření, např. valorizační mechanismus, a zároveň i pravidla pro jeho uplatňování. Případný růst cen se totiž promítne nejenom do zvyšování dávek, ale i do růstu fixních nákladů, tedy růstu nákladů na provoz institucí. Nezaměstnanost a její růst vede k významnému negativnímu dopadu i na důchodové pojištění, jelikož za nezaměstnané osoby odvádí pojistné stát.¹⁰⁰ Dále nelze opomenout další ekonomický aspekt ovlivňující důchodové pojištění, a to daňové zatížení obyvatelstva, které přináší příjmy do státního rozpočtu a kdy daňová zvýhodnění mohou motivovat obyvatele k soukromému spoření.¹⁰¹

5.3 Společensko-politické aspekty

Základním společenským aspektem jsou tradice dané země, které úzce souvisí i s politickou kulturou. Jednotlivé vládní přístupy se ve vztahu k sociální politice liší, ale vždy se jedná o jeden z nejvýznamnějších prvků volební kampaně. Faktor společensko-politických aspektů je utvářen především historickým vývojem.¹⁰² Po listopadu 1989 se začal významněji prosazovat i mezinárodní faktor, například ve formě Evropské sociální charty a po vstupu ČR do EU i unijní vlivy.¹⁰³ Vliv EU ovlivnil ČR především ve dvou dimenzích, a to:

- při otevření dialogu o hledání udržitelnějšího sociálního systému napříč celou Evropou,
- ve společné koordinaci prosazování společných opatření platných napříč EU.¹⁰⁴

¹⁰⁰ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 166-167, ISBN 978-80-7357-585-4.

¹⁰¹ GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 42 - 35, ISBN 80-210-2003-2.

¹⁰² KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 167-168, ISBN 978-80-7357-585-4.

¹⁰³ GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 42 - 35, ISBN 80-210-2003-2.

¹⁰⁴ KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, s. 167-168, ISBN 978-80-7357-585-4.

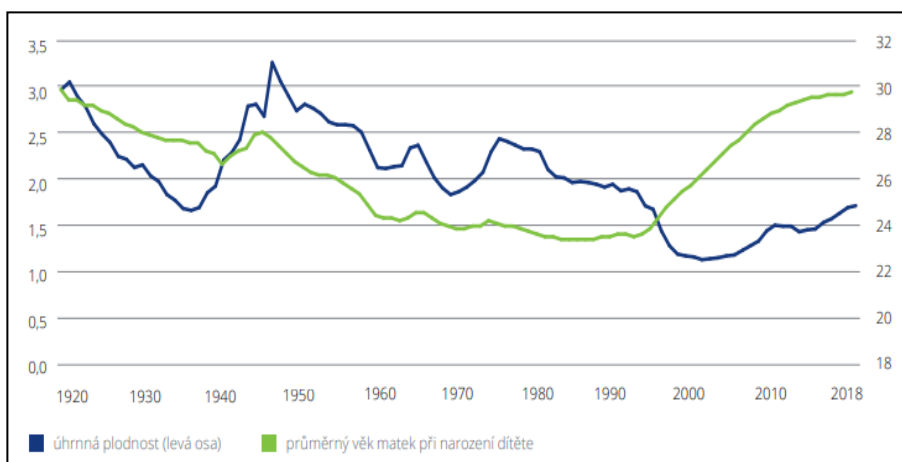
6. Demografický vývoj a jeho prognóza do budoucna

Jak již bylo v kapitole 5.1 uvedeno, demografický vývoj, a především věkové složení populace je jedním z aspektů, který nejvíce ovlivňuje systém důchodového pojištění. V kapitole jsou popsány nejdůležitější demografické ukazatele, které ovlivňují důchodový systém, a je představena prognóza vývoje obyvatelstva do roku 2100.

6.1 Plodnost

Základním ukazatelem, se kterým se v souvislosti s demografickým vývojem setkáváme, je plodnost, resp. úhrnná plodnost. Úhrnná plodnost jako součet měr plodnosti podle jednotek věku vyjadřuje průměrný počet živě narozených dětí, které se mohou narodit ženě během jejího reprodukčního věku, tj. 15 - 49 let.¹⁰⁵ V ideálním případě by se hodnota úhrnné plodnosti měla pohybovat na čísle 2,1.¹⁰⁶

V historickém vývoji se úhrnná plodnost velice proměňuje, především v kontextu významných událostí. Tento historický vývoj je znázorněn na obrázku 1.

Obrázek 1: Znázornění historického vývoje úhrnné plodnosti a průměrného věku matky v Čechách mezi lety 1920 - 2018; Zdroj: Publikace Deloitte¹⁰⁷

Levá osa znázorňuje číselné vyjádření úhrnné plodnosti a její trend je zachycen modrou barvou. Z obrázku vyplývá, že největší míra plodnosti byla zaznamenána po konci druhé světové války a rovněž i v 70. letech 20. století, přičemž generaci těchto narozených dětí se

¹⁰⁵ Český statistický úřad. Demografická ročenka České republiky - 2020. Online, 1. 10. 2021. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2020>

¹⁰⁶ Demografie. Porodnost: Základní ukazatele. Online, 1. 7. 2003. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_porodnostukazatele

¹⁰⁷ Deloitte. Jaké budou důchody? Online, 2019. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/deloitte-analytics/Jake_budou_duchody.pdf

přezdívá „Husákovy děti“ a tento zvýšený počet narozených dětí je úzce spjat s politikou podporující porodnost. Na pravé ose je zachycen průměrný věk žen při porodu a jeho trend označen zelenou barvou.

V tabulce 11 je číselně znázorněn vývoj úhrnné plodnosti a průměrného věku ženy v době porodu v ČR mezi lety 2011 - 2020, tj. za poslední 10 let, přičemž data za rok 2021 ke dni uzavření rukopisu diplomové práce nebyla k dispozici.

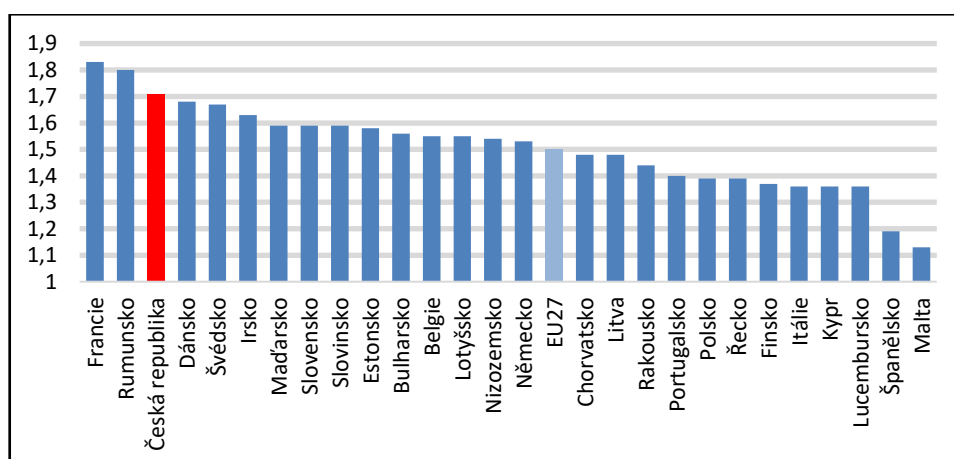
Tabulka 10: Vývoj úhrnné plodnosti a průměrného věku ženy při porodu v ČR mezi lety 2011 - 2020;
Zdroj: *Vlastní zpracování*¹⁰⁸

Rok	Úhrnná plodnost	Průměrný věk ženy při porodu
2011	1,427	-
2012	1,452	-
2013	1,456	29,9
2014	1,528	29,9
2015	1,570	30
2016	1,630	30
2017	1,687	30
2018	1,708	30,1
2019	1,709	30,2
2020	1,707	30,2

Z tabulky 11 vyplývá, že trend vývoje úhrnné plodnosti je pozitivní, kdy se ve sledovaném období zvýšil o 0,3 a postupně se tedy přibližuje k ideální míře úhrnné plodnosti 2,1. Na druhou stranu si nelze nevšimnout postupného mírného zvyšování průměrného věku žen při porodu (do roku 2013 nebyl ukazatel k dispozici) Pokud se tento věk bude i nadále zvyšovat, dá se předpokládat, že pozitivní trend vývoje úhrnné plodnosti se zastaví a případně se změní v trend negativní, kdy se bude úhrnná míra plodnosti snižovat. Současná úhrnná plodnost v ČR prozatím nezaručuje přirozenou obnovu populace.

¹⁰⁸ Vlastní zpracování dle Demografická ročenka 2011 - 2020

V grafu 1 je znázorněno porovnání úhrnné plodnosti napříč státy EU v roce 2020.

Graf 1: Porovnání úhrnné plodnosti v EU (data za rok 2020); Zdroj: Vlastní zpracování¹⁰⁹

Z grafu 1 vyplývá, že ČR byla v roce 2020 na třetím místě v EU s úhrnnou plodností 1,71, přičemž evropský průměr 1,5 převyšuje o 0,2. Dlouhodobě si vysokou míru plodnosti udržují Francie, Rumunsko a Dánsko, naopak Španělsko a Malta s hodnotami pod 1,2 jsou značně pod ideální úhrnnou plodností.

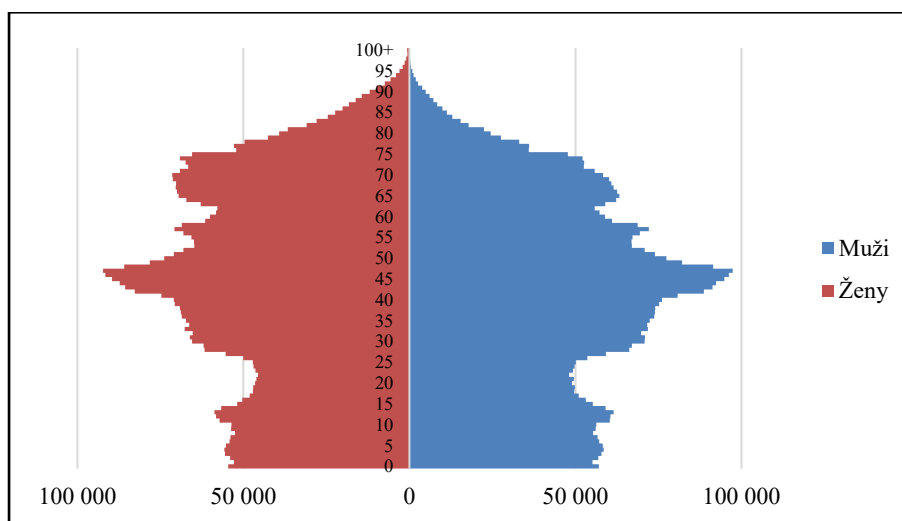
6.2 Věková struktura obyvatelstva

Vzhledem k tomu, že v průběhu posledních let se nijak významně nemění absolutní počet obyvatel země, je věková struktura obyvatel ideálním demografickým ukazatelem pro analýzu populace. Nástrojem pro její zobrazení je nejčastěji věková pyramida. Švédský ekonom A. G. Sundbärg vydefinoval 3 typy věkových pyramid, a to progresivní, stacionární a regresivní. Jednotlivé typy se od sebe odlišují podílem dětské a postprodukční části obyvatelstva. V případě progresivní věkové pyramidy převyšuje dětská složka nad postprodukční, stacionární typ představuje rovnováhu mezi oběma skupinami a při regresivní věkové pyramidě je zastoupení dětské složky menší než postreprodukční. Toto rozdělení počítá s předpokladem, že ekonomicky aktivní část obyvatelstva tvoří 50 % obyvatelstva.¹¹⁰

¹⁰⁹ Vlastní zpracování dle Eurostat. Total fertility rate. Online, 15. 5. 2022. [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en>

¹¹⁰ Sociologická encyklopedie. Pyramida věková. Online, 11. 12. 2017. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pyramida_v%C4%Bkov%C3%A1

Na grafu 2 je znázorněna věková pyramida ČR v roce 2021.

Graf 2: Věková pyramida ČR k 31. 12. 2021; Zdroj: Vlastní zpracování¹¹¹

Z grafu 2 vyplývá, že stejně jako úhrnná plodnost, věková pyramida zachycuje různé historické či sociální události, např. baby-boom po druhé světové válce a v 70. letech a velmi nízkou porodnost v porevoluční době. V současné době se věková pyramida blíží k regresivnímu typu.

6.3 Střední délka života

Demografický ukazatel střední délky života představuje velmi dobrý ukazatel toho, jak se v ČR snižuje úmrtnost, jelikož vyjadřuje počet let, který v průměru zbývá osobě na dožití při stávající podmínkách. Střední délku života lze rovněž označit jako naději dožití.¹¹²

¹¹¹ Vlastní zpracování dle Český statistický úřad. Věkové složení obyvatelstva - 2021. Online, 29. 04. 2022. [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2021>

¹¹² Demografie. Slovník: Střední délka života. Online, 1. 4. 2005. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_slovník=&dicID=136

V tabulce 12 je číselně znázorněn vývoj střední délky života v ČR mezi lety 2011 - 2020 (data za rok 2021 v době uzavření rukopisu diplomové práce nebyla k dispozici).

Tabulka 11: Vývoj střední délky života v ČR mezi lety 2011 - 2020; Zdroj: Vlastní zpracování¹¹³

Rok	Muži	Ženy
2011	74,7	80,8
2012	75,0	81,0
2013	75,2	81,2
2014	75,7	81,7
2015	75,6	81,5
2016	76,0	81,8
2017	76,0	81,8
2018	76,1	81,9
2019	76,3	82,1

Z tabulky 12 vyplývá, že za posledních 10 let se střední délka života neustále prodlužuje. Nejvýznamnějšími determinanty jsou rostoucí výdaje na zdravotní péči a s tím rostoucí kvalita zdravotní péče, kvalitní personál zdravotnických zařízení, široká dostupnost léčiv a moderních technologií.¹¹⁴ Jedinou výjimkou je pokles střední délky života mezi lety 2019 a 2020, který je způsoben pandemií Covid-19 a s tím související zvýšenou mortalitou.

Evropská střední délka života činí pro rok 2020 v průměru 80,4 let, a to pro ženy 83,2 let a pro muže 77,5 let. Fakt, že se ženy dožívají průměrně vyššího věku, je platný napříč všemi zeměmi EU. Nejvyšší naděje dožití mají Francie, Španělsko, Itálie a Řecko, a naopak nejnižší naděje dožití byla zaznamenána v Bulharsku.¹¹⁵

6.4 Prognóza vývoje obyvatelstva do roku 2100

Tomáš Kučera a Boris Burcin definují ve své publikaci Perspektivy populačního vývoje ČR na období 2003 - 2065 populační prognózu jako „...*nepodmíněnou, na vědeckém poznání založenou výpověď o očekávaném a v době jejího vzniku nejpravděpodobnějším budoucím*”

¹¹³ Vlastní zpracování dle Český statistický úřad. Obyvatelstvo - roční časové řady. Online, 22. 12. 2021. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

¹¹⁴ BARTOŇOVÁ, D. a kolektiv. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 67 - 68, ISBN 978-80-7419-024-7.

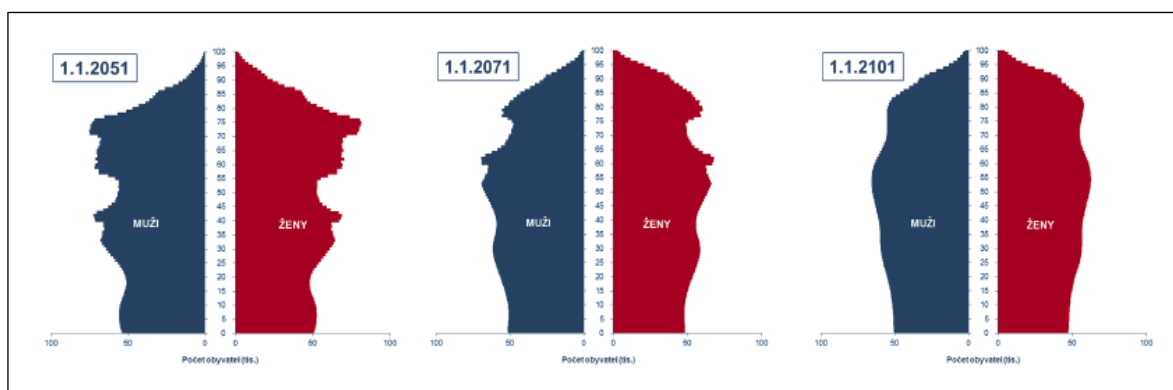
¹¹⁵ Eurostat. Life expectancy across EU regions in 2020. Online, 27. 4. 2022. [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220427-1>

vývoji početního stavu a pohlavní věkové struktury obyvatelstva.“ Taková prognóza tedy dokáže s určitou mírou pravděpodobnosti odpovědět na otázku, jaký bude následující demografický vývoj.¹¹⁶

V současné době je dostupná nejnovější prognóza Českého statistického úřadu z roku 2018, a to do až do roku 2100. Ze střední varianty projekce prognózy vyplývá několik závěrů:

- počet obyvatel v ČR se nebude výrazně měnit, naopak mírně klesne, kdy z počátečního počtu 10 649 000 pro rok 2018 se sníží na 10 527 000 v roce 2100,
- snížení procentuálního zastoupení obyvatel ve věku do 15 let z 15,7 % za rok 2018 na 14,2 % v roce 2101,
- značný nárůst procentuálního zastoupení obyvatel nad 65 let, kdy je nárůst více než 10% (z 19,2 % v roce 2018 na 29,5 % v roce 2101).

Všechny tyto závěry se projevují především ve změně věkového složení obyvatelstva, kterou nejlépe znázorňuje věková pyramida. Na obrázku 2 jsou graficky znázorněny věkové pyramidy pro roky 2051, 2071 a 2101.

Obrázek 2: Očekávané složení obyvatelstva dle pohlaví a věku; Zdroj: Projekce obyvatelstva ČR¹¹⁷

Z obrázku 2 vyplývá, že věkové složení obyvatelstva znázorněné věkovou pyramidou se mezi lety 2018 a 2101 dramaticky promění. V současné době je považována věková struktura v ČR za mírně regresivní, tento trend bude i do budoucna pokračovat a na počátku nového století bude věková pyramida již čistě regresivní, tzn. česká populace bude stárnout.

Vývoj stárnutí obyvatelstva se bude rovněž projevovat v indexu ekonomické závislosti a indexu stárání. Index ekonomické závislosti vyjadřuje, kolik ekonomicky neaktivních osob

¹¹⁶ BURCIN, B., KUČERA, T. Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003 - 2065. Praha: DemoArt, 2004, s. 30, ISBN 80-86746-01-1.

¹¹⁷ Český statistický úřad. Projekce obyvatelstva České republiky - 2018 - 2100. Online, 28. 11. 2018. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-2018-2100>

ve věku 0 - 19 let a starších 65 let připadá na 100 ekonomicky aktivních osob ve věku 20 - 64 let. Oproti tomu index stáří vyjadřuje počet osob starších 65 let na 100 osob ve věku 0 - 19 let. V tabulce 13 je zachycena prognóza výše uvedených dvou ukazatelů.

Tabulka 12: Vývoj ukazatelů věkového složení obyvatelstva; Zdroj: Vlastní zpracování¹¹⁸

Rok	Index stáří	Index ekonomické závislosti	z toho:	
			dětská složka	seniorská složka
2021	127	69	35	35
2031	153	74	35	39
2041	184	81	34	46
2051	194	94	38	56
2061	204	98	39	59
2071	195	90	37	53
2081	191	92	38	54
2091	199	96	39	57
2101	208	95	37	58

Z tabulky 13 vyplývá, že oba sledované indexy budou v průběhu příštích 80 let konstantně růst. Index stáří dosáhne svého vrcholu v roce 2101, kdy na 100 osob ve věku 0 - 19 let bude připadat 208 osob starších 65 let, tedy více než dvojnásobek. Z predikovaného vývoje indexu ekonomické závislosti vyplývá, že důvodem, proč tento index roste, je především růst seniorské složky, jelikož dětská složka se v průběhu projektovaného období výrazně nemění. Varovným signálem pro reformu důchodového systému by měl být index ekonomické závislosti pro roky 2061 a 2101, kdy na 100 osob v produktivním věku bude připadat 98 resp. 95 ekonomicky neaktivních osob.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že vývoj věkového složení obyvatelstva a z něho vyplývající demografické ukazatele, je jedním z nejnápadnějších faktorů, který ovlivňuje důchodové systémy financované průběžně. Výsledkem je, že se PAYG systém stává finančně neudržitelným.

¹¹⁸ Vlastní zpracování dle Český statistický úřad. Projekce obyvatelstva České republiky - 2018 - 2100. Online, 28. 11. 2018. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-2018-2100>

7. Zhodnocení udržitelnosti současného systému důchodového pojištění a možné scénáře jeho vývoje

V následující kapitole je současný důchodový systém zhodnocen z hlediska efektivity a je popsán možné scénáře, kam by se systém mohl v budoucnu vyvíjet.

Vzhledem k tomu, že problémy současného důchodového systému, jsou především spojené s jeho finanční náročností a neudržitelností, kterou lze do budoucna predikovat z demografických prognóz, programy jednotlivých vlád a vytvořených komisí pro důchodové reformy se příliš neodlišují. Zároveň je nutné zmínit, že tyto problémy ovlivňují především starobní důchody, jejichž objem představuje největší část vyplácených důchodů. Pro ilustraci je vývoj počtu vyplácených důchodů v letech 2000 - 2019 zachycen v tabulce 14.

Tabulka 13: Vývoj počtu vyplácených důchodů mezi 2000 - 2019; Zdroj: Vlastní zpracování¹¹⁹

rok	důchod (v tis.)							celkem
	starobní	invalidní			vdovský	vdovecký	sirotčí	
		III.	II.	I.				
2000	1 919	382	155	-	619	79	57	3 211
2005	1 985	289	189	-	600	89	54	3 306
2010	2 306	248	57	170	587	96	48	3 512
2015	2 445	199	71	165	564	99	44	3 588
2016	2 465	194	74	168	560	100	42	3 603
2017	2 476	189	76	170	554	100	40	3 605
2018	2 485	183	77	173	549	100	40	3 606
2019	2 491	177	78	175	544	100	39	3 604

Z tabulky 14 vyplývá, že od roku 2000 kontinuálně roste počet vyplácených starobních důchodů, které zároveň tvoří v průběhu sledovaného období 60 - 70% všech vyplácených důchodů. Pro vysvětlení je důležité zmínit, že právní úprava do roku 2009 rozlišovala pouze mezi plným (dnes invalidní důchod III. stupně) a částečným (dnes invalidní důchod II. stupně) invalidním důchodem. Z tohoto důvodu nejsou k dispozici data pro invalidní

¹¹⁹ Vlastní zpracování dle Jiří Horecký. Je náš důchodový systém dlouhodobě udržitelný. Online, březen 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://horecky.cz/wp-content/uploads/2021/06/1585662398_4901-001.pdf

důchod I. stupně pro roky 2000 a 2005. Dále z tabulky vyplývá nepoměr mezi počtem vyplácených vdovských a vdoveckých důchodů.

S růstem počtu vyplácených starobních důchodů roste i podíl výdajů na hrubém domácím produktu (dále jen „HDP“), který se mezi lety 2000 - 2019 pohybuje okolo hranice 8 %, jedinou výjimku tvořilo období krize v letech 2009 - 2013, kdy hodnota vzrostla o více než 1,5 procentního bodu.¹²⁰

V době uzavření diplomové práce nebyl doposud zveřejněn návrh důchodové reformy současného ministra práce a sociálních věcí Mariana Jurečky. Ten ustanovil 1. dubna 2022 poradní tým, který má připravit novou důchodovou reformu, kdy si za hlavní cíl současná vláda klade následující:

- zbavit důchodový systém závislosti jen na vybraném pojistném a stabilizovat jej dodatečnými příjmy,
- umožnit seniorům pracovat v různých formách a podpořit flexibilitu práce,
- nezvyšovat důchodový věk,
- umožnit odchod do částečného důchodu s možností částečného pracovního úvazku,
- umožnit dřívější odchod do důchodu zaměstnancům z náročných profesí,
- zkrácení doby pojištění z 35 na 25 let,
- zajistit dlouhodobou finanční udržitelnost, adekvátní výši důchodů, stabilitu a srozumitelnost důchodového systému jako celku.¹²¹

Předchozí ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová v průběhu svého mandátu v lednu 2020 představila 3 varianty důchodové reformy, a to:

- spravedlivou,
- technickou,
- úspornou.

Spravedlivá reforma se zaměřovala především na změny v daňovém systému, kdy hlavním cílem bylo omezit chudobu seniorů a zavést ocenění péče. V rámci technické důchodové reformy se počítalo s překlopením současného důchodového systému do nové architektury a s reformou daňového systému, která by proběhla do 5 let. Hlavním cílem bylo omezit

¹²⁰ Jiří Horecký. Je náš důchodový systém dlouhodobě udržitelný. Online, březen 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://horecky.cz/wp-content/uploads/2021/06/1585662398_4901-001.pdf

¹²¹ MPSV. Důchodová reforma. Online, 5. 5. 2022. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/duchodova-reforma>

chudobu pouze částečně a zároveň pouze částečně ocenit péči. Úsporná varianta si kladla za cíl novou architekturu překlopit do stávajícího systému, ale nepočítala se žádnou změnou daňového systému. Tato důchodová reforma cílila na snížení nákladů na důchodový systém za cenu nižších důchodů.¹²²

V tabulce 15 jsou uvedeny veškeré závěry plynoucí ze třech scénářů důchodové reformy 2020.

Tabulka 14: Přehled nejdůležitějších opatření plynoucích z návrhů důchodové reformy 2020;
Zdroj: Vlastní zpracování¹²³

	Spravedlivá	Technická	Úsporná	Současný stav
Podíl seniorů v chudobě k roku 2040	16 %	22 %	28 %	21 %
Navýšení průměrného důchodu oproti současné variantě 2020/2040/2060	8 % / 15 % / 15 %	3 % / 5 % / 2 %	1 % / -8 % / -8 %	Současný stav
Rozdíl mezi příjmy pracujících a důchodců	Výrazně se sníží nerovnost	Nerovnost se sníží	Nerovnost vzroste	Současný stav
Bonus na dítě	500 Kč	0 Kč	0 Kč	0 Kč
Ocenění péče o děti a závislé osoby vedle bonusu	100 % předchozího výdělku před péčí nebo průměrné mzdy, co vychází lépe	100 % předchozího výdělku před péčí nebo průměrné mzdy, co vychází lépe	80 % předchozího výdělku před péčí nebo 80 % průměrné mzdy, co vychází lépe	Instituty vyloučených a náhradních dob
Vyplatí se pracovat ženám na částečný úvazek při péči?	Ano	Ano	Ano	Ne
Ocenění počtu let práce	Bonus za rok práce nad 41 odpracovaných let ve výši 240 Kč	Bez bonusu	Bez bonusu	Komplikovaný výpočet, který odpovídá bonusu 170 Kč
Navýšení čistých výdajů v prvním roce	0,2 % HDP	-0,1 % HDP	-0,2 % HDP	Současný stav
Navýšení čistých výdajů v roce 2040	1,3 % HDP	0,3 % HDP	-0,8 % HDP	Současný stav

¹²² Kurzy.cz Důchodová reforma: Maláčová představila verze reformy důchodů: Spravedlivou, technickou a úspornou. Online, 10. 1. 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/526408-duchodova-reforma-malacova-predstavila-verze-reformy-duchodu-spravedlivou-technickou-a-uspornou/>

¹²³ Vlastní zpracování dle MPSV

Výše popsaný návrh důchodové reformy vznikl dva roky. Základem byly závěry Komise pro spravedlivé důchody a závěry Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). První fáze důchodové reformy se měla zaměřovat na 7 hlavních změn:

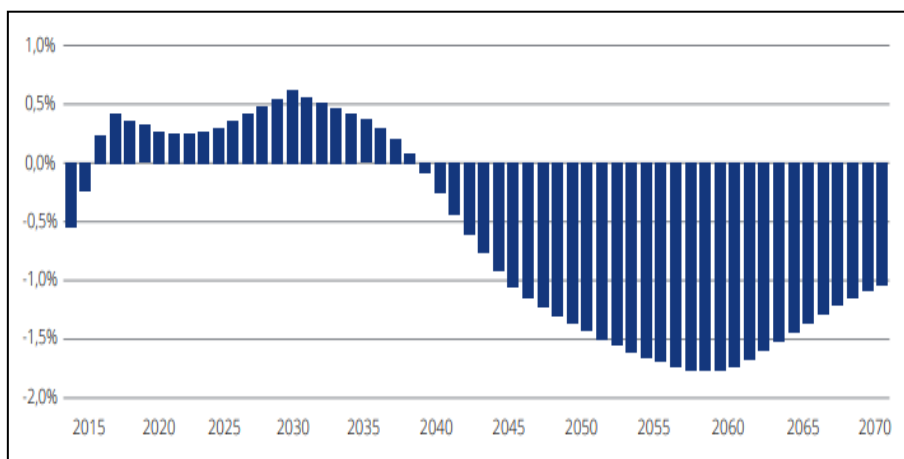
1. Zavedení příspěvku na výchovné za péči o děti.
2. Speciálně stanovený důchodový věk pro náročnější profese.
3. Vytvoření 0. pilíře, tedy minimální důchod.
4. Zkrácení doby pojištění na 25 let.
5. Změna ve způsobu financování systému a jeho rozdělení na vícezdrojové.
6. Nižší daň z příjmu pro pracující seniory.
7. Kvalitní důchodová kalkulačka pro všechny.

Veškeré tyto změny jsou víceméně obsaženy i v návrzích současné vlády.¹²⁴

Nad rámec zmíněných důchodových reforem se můžeme setkat s různými modely a návrhy parametrických změn důchodového systému.

Prvním ze scénářů, který je v diplomové práci představen, je zachování poměru průměrného důchodu k průměrné mzdě na 40 %. V tomto scénáři by se náklady na důchod postupně zvyšovaly, a to z 8,3 % HDP pro rok 2019 až na 10,5 % HDP v roce 2055. Nárůst by byl zapříčiněn především z důvodu nárůstu počtu seniorů a poklesu počtu ekonomicky aktivní části obyvatelstva. V případě, že by nedošlo ke změně ostatních parametrů v důchodovém systému, znamenalo by to postupný propad do deficitu až 1,9 % HDP, pro představu se jedná o 101 mld. Kč vzhledem k nominálnímu HDP pro rok 2018. Předpokládaný deficit je znázorněn na obrázku 3.

¹²⁴ Podpora III. Změny důchodového pojištění v ČR po roce 2020. Online, 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://ipodpora.odborny.info/soubory/uploads/STUDIE_II_ES_EKONOMIKA_CR_FINAL_.pdf

Obrázek 3: Balance důchodového systému ve scénáři poměru průměrného důchodu a průměrné mzdy 40 % (vyjádřeno v % HDP); Zdroj: Publikace Deloitte¹²⁵

System, který se nachází v dlouhodobém deficitu je neudržitelný a v takovém případě by bylo třeba změnit některé parametry. Aby bylo možné udržet poměr 40 % mezi průměrným důchodem a průměrnou mzdou, bylo by nezbytné zvednout sazbu důchodového pojištění ze současných 28 % na 34 % okolo roku 2060. Vzhledem k tomu, že ČR má jedno z nejvyšších zdanění práce v rámci celé EU, jedná se prakticky o nereálnou možnost. Další změnou parametru by bylo například navýšení věku odchodu do důchodu na 69 let.¹²⁶

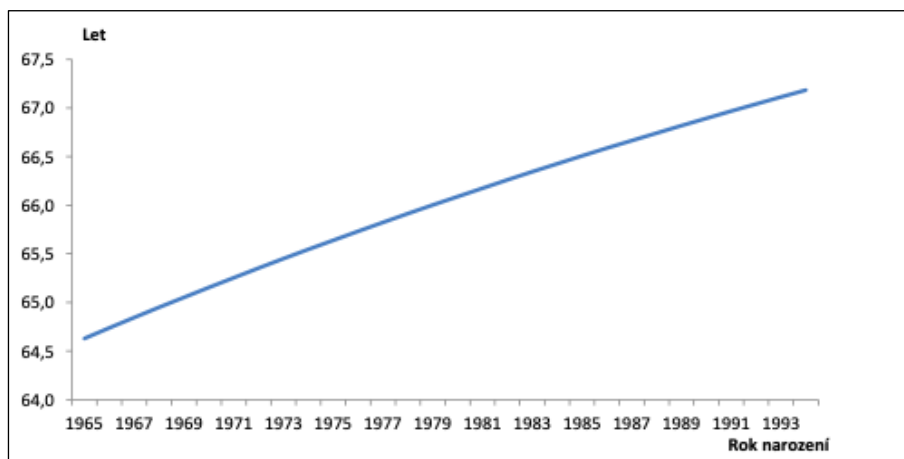
Druhou možností, jak systém důchodového pojištění zreformovat, je úprava důchodového věku, který by byl nově nastaven tak, aby jedinec strávil čtvrtinu života ve starobním důchodu. Varianta byla představena Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 2019 ve Zprávě o stavu důchodového systému ČR a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci a očekávaný populační a ekonomický vývoj. Alternativní scénář vývoje vychází ze zprávy podle § 4a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, kdy zpráva musí obsahovat „*informaci o tom, jak by měl být důchodový věk stanoven, aby bylo dosaženo stavu, kdy by očekávaná střední délka života jednotlivých generací při jeho dosažení činila jednu čtvrtinu součtu tohoto věku a této očekávané střední délky života, a to pro všechny osoby, které dosáhly v roce předložení*

¹²⁵ Deloitte. Jaké budou důchody? Online, 2019. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/deloitte-analytics/Jake_budou_duchody.pdf

¹²⁶ Deloitte. Jaké budou důchody? Online, 2019. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/deloitte-analytics/Jake_budou_duchody.pdf

zprávy věku 25 - 54 let.“ Pro rok 2019 jsou relevantní osoby narozené mezi roky 1965 až 1994.

Vývoj důchodového věku, kdy je naplněna výše zmíněná podmínka je uveden na obrázku 4.

Obrázek 4: Věk, kdy je splněna podmínka čtvrtiny života v důchodu;

Zdroj: Zpráva o stavu důchodového systému ČR¹²⁷

Z obrázku 4 vyplývá, že pro osoby narozené v roce 1965 je věk naplňující podmínku čtvrtiny života nižší než současný důchodový věk. U generace osob narozených v roce 1994 činí důchodový věk 67,2 roku, tedy o 2 roky více než současně ustanovený důchodový věk.

Výhodami zvyšujícího se důchodového věku je především dlouhodobá finanční udržitelnost veřejného rozpočtu, zkrácení doby, po kterou je starobní důchod vyplácen a v celkovém důsledku i snížení celkového implicitního dluhu.¹²⁸

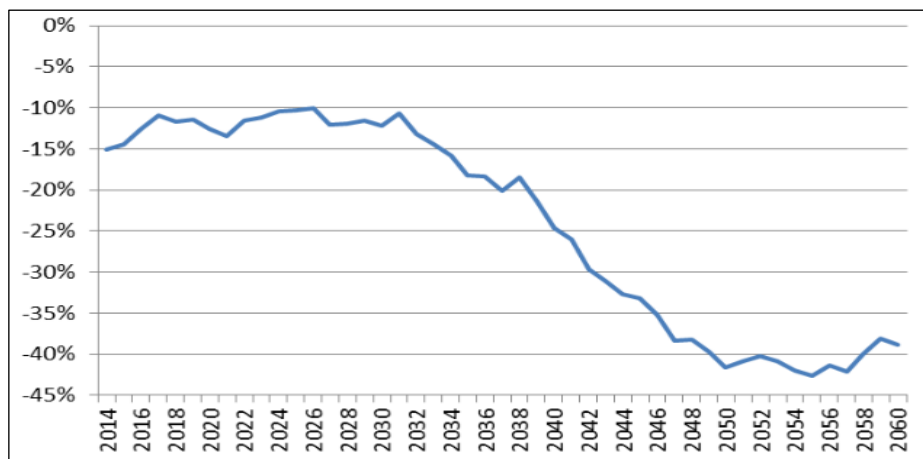
Třetí a poslední představenou variantou je scénář, ve kterém se prakticky parametry nezmění. Pro zajištění nulové bilance státního rozpočtu v oblasti důchodového pojištění lze podniknout následující:

- snížení výše všech současných důchodů a pokles důchodů budoucích, kdy by dočasné přebytky pokryly budoucí schodek,
- změna valorizačního mechanismu, případně jeho úplné zrušení.

¹²⁷ MPSV. Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj. Online, 2019. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225513/Zpr%C3%A1va+2019.pdf/6f47700b-66a2-00a1-c86e-28090e8f5c6a>

¹²⁸ MPSV. Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj. Online, 2019. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225513/Zpr%C3%A1va+2019.pdf/6f47700b-66a2-00a1-c86e-28090e8f5c6a>

Relativně nejefektivnější a nejjednodušší variantou by bylo využití NDC schématu, kdy by docházelo ke každoročnímu přizpůsobení výše vyplácených důchodů výši odvodů vybraných v daném roce. Změna by jistě zapříčinila pokles výše vyplácených starobních důchodů. Pro ilustraci je uvedený pokles výše důchodu znázorněn na obrázku 5.

Obrázek 5: O kolik procent důchodu vypočteného dle současné legislativy by musely v jednotlivých letech klesnout všechny důchody; Zdroj: Publikace Cerge-ei¹²⁹

Z obrázku 5 vyplývá, že pokles výše důchodu by byl v průběhu let poměrně razantní a kolem roku 2050 by takový pokles dosáhl 40 %.¹³⁰

¹²⁹ IDEA CERGE-EI. Důchodový systém: Scénáře budoucího vývoje. Online, 17. 6. 2013. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2013.pdf

¹³⁰ IDEA CERGE-EI. Důchodový systém: Scénáře budoucího vývoje. Online, 17. 6. 2013. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2013.pdf

Závěr

Sociální systém a zejména důchodový systém nejen v ČR, ale i ve všech vyspělých evropských zemích, musí projít zásadními změnami (reformami). Reformy mají přispět k ozdravení veřejných financí a svou strukturální orientací uvolnit zdroje a vytvořit stimuly pro efektivní ekonomický rozvoj postmoderní společnosti, aniž by se narušila sociální soudržnost.

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo zanalyzovat současný důchodový systém v ČR, zamyslet se nad demografickým vývojem v ČR, popsat základní demografické ukazatele, které tento systém ovlivňují, a to jak v současnosti, tak, jak ho pravděpodobně ovlivní v budoucnu. Vzhledem k tomu, že ze statistik vyplývá, že značnou většinu vyplácených důchodů představují důchody starobní, je výstupem mé práce souhrnné představení některých možných scénářů vývoje starobních důchodů v ČR.

Z analýzy možných scénářů vyplynulo, že současný systém důchodového pojištění lze v zásadě udržet, ovšem za cenu postupné devalvace poměru průměrného důchodu a průměrné mzdy. V případě, že nedojde ke změně ve stávajícím systému, lze očekávat, že poměr průměrného důchodu a průměrné mzdy klesne hluboko pod úroveň 40 %. Kupní síla důchodu bude zachována, neboť dochází k valorizaci o inflaci a o polovinu růstu reálných mezd. V případě, že by byla snaha zachovat poměr ve výši 40 % poměru průměrného důchodu a průměrné mzdy, bez zásahů do dalších parametrů, důchodový systém by vykazoval výrazné, dlouhodobě neudržitelné deficity.

Další navrhovaná možnost, jak přizpůsobit průběžně financovaný důchodový systém, je zvýšit věk odchodu do starobního důchodu, tak aby v něm jedinec strávil čtvrtinu života. Zvýšení věku odchodu do starobního důchodu by přineslo především delší finanční udržitelnost celého systému a zároveň zkrácení doby, po kterou jsou starobní důchody vypláceny. Opatření však naráží na fyzické limity obyvatelstva.

V případě, že by se stát rozhodl ponechat důchodový systém v nezměněné formě a zároveň by usiloval o zajištění nulové bilance státní rozpočtu, bylo by nutné, aby stát snížil výši současných i budoucích důchodů nebo upravil, resp. zrušil valorizační mechanismus. Představený scénář obsahuje mnoho nepopulárních opatření a je velmi pravděpodobné, že se žádný současný ani budoucí vládní kabinet nevydá cestou razantního snižování výše starobních důchodů.

Dále se nabízí možnost podpořit tvorbu úspor v soukromých důchodových fondech, tak aby se obyvatelé ČR naučili přenést část odpovědnosti za své stáří sami na sebe. Je však nutné, aby soukromé spoření v rámci III. pilíře nabízelo dostatečné výhody, které učiní systém atraktivnějším.

Vzhledem k zřejmému trendu stárnutí obyvatelstva bude hrát hlavní roli v dalším vývoji důchodového systému především přístup k důchodové reformě, kterou připraví současná vláda a schopnost vlády tuto reformu dostatečně rychle a efektivně uvést do praxe. Zároveň lze očekávat, že současné ekonomické problémy, způsobené nejprve pandemií Covid-19 v roce 2019 a od února 2022 ruskou agresí na Ukrajinu, mohou negativně ovlivnit systém důchodového pojištění do budoucna a v současné době nelze odhadovat, jak závažné tyto negativní důsledky budou.

Seznam zdrojů

1. Seznam použité literatury

BARR, N. The Economics of Pensions. *Oxford Review of Economic Policy*. 2006, 22(1), s. 15-39, ISSN 0266-903X. Dostupné z: doi:10.1093/oxrep/grj002

BARTOŇOVÁ, D. a kolektiv. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993 - 2008. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, ISBN 978-80-7419-024-7.

BREJCHA, A. a ŠANTRŮČEK, V. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde, 1998, ISBN 80-7201-124-3.

BURCIN, B., KUČERA, T. Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003 - 2065. Praha: DemoArt, 2004, ISBN 80-86746-01-1.

DUKOVÁ, I., DUKA, M., KOHOUTOVÁ, I. Sociální politika. Učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013, ISBN 978-80-247-3880-2.

GREGOROVÁ, Z. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-2003-2.

HOLUB, M., ŠLAPÁK, M. Minimální podmínky pro nárok na starobní důchod. Praha: VÚPSV, 2015, ISBN 978-80-7416-221-3.

KOLDINSKÁ, K., TRÖSTER, P. a kolektiv. Právo sociálního zabezpečení. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2018, ISBN 978-80-7400-692-0.

KREBS, V. a kolektiv. Sociální politika, 5. přepracované a aktualizované vydání. 2010. Praha: Wolters Kluwer, ISBN 978-80-7357-585-4.

LOUŽEK, M., Důchodová reforma. Praha: Karolinum, 2014, ISBN 978-80-246-2612-3.

PŘIB, J. Kdy do důchodu a za kolik. 13. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012, ISBN 978-80-247-4090-4.

RYTÍŘOVÁ, L. Důchodový systém v České republice. 1. vydání, Praha: Anag, 2013, ISBN 978-80-7263-821-5.

ŠIMKOVÁ, M., J. SIXTA a J. LANGHAMROVÁ. Penzijní závazky stárnoucí populace České republiky. *Politická ekonomie*. 2016, 64(5), 591-607. Dostupné z: doi:10.18267/j.polek.1090

TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-680-3.

TREZZIOVÁ, D., ĎURIŠOVÁ, M. Daňové aktuality - práce a mzda. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., č.2/2013, ISSN 0032-6208.

TRÖSTER, P. Právo sociálního zabezpečení. 6., podstatně přepracované a aktualizované vydání. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck), ISBN 978-80-7400-473-5.

VOŘÍŠEK, Vladimír. Zákon o důchodovém pojištění: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-576-6.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

ČSSZ. 80 Years of Social Insurance. Online, 2004. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z:

https://www.cssz.cz/documents/128056/142792/soc_poj80_en_def.pdf/4ca7afd7-b087-57cc-5ed3-ffa7483cc811

GOLDSTEIN, J., BOYER, J.W. Liberalism and Its Critics. Readings in Western Civilization, vol.8: Nineteenth-Century Europe [online]. Chicago, London: University of Chicago Press, 1988, pp. 419-25. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1809

ČSSZ. Přehled vybraných statistických ukazatelů z agend ČSSZ Praha: odd. 132 ČSSZ, online, 14.04.2022. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z:

<https://www.cssz.cz/documents/20143/1585525/1%20Ukazatele%20březem%202022.pdf/177abb93-b584-b5ab-4a82-bb66f2db68bb>

Ministerstvo financí ČR. Státní rozpočet 2021 v kostce. Praha, 2021. [cit. 2021-08-21].

Dostupné z: https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Informacni-letak_2021_Statni-rozpocet-v-kostce_v01.pdf

European Commission. Your social security rights in Czech Republic. Online, 2013. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z:

https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Czech%20Republic_en.pdf

Ministerstvo financí ČR. Ukončení důchodového spoření (II. pilíř): Informace o ukončení systému důchodového spoření. Online, 12. 2. 2016. [cit. 2021-09-10]. Dostupné z:

<https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/ii-pilir-duchodove-sporeni>

Finance.cz. Současný český důchodový systém. Online, 2014. [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/duchody-a-davky/vse-o-duchodech/duchodove-systemy/soucasny-cesky-duchodovy-system/>

MPSV. Důchodové pojištění. Online, 1. 10. 2020. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/duchodove-pojisteni>

Pension funds online. Pension System In Czech Republic. Online, 2016. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.pensionfundsonline.co.uk/content/country-profiles/czech-republic>

ČSSZ. Starobní důchod. Online, 1. 4. 2020. [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod>

ČSSZ. ČSSZ informuje: Za jakých podmínek je možné přiznat předčasný starobní důchod. Online. 2019. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/-/cssz-informuje-za-jakych-podminek-je-mozne-priznat-predcasny-starobni-duchod>

Finance.cz. Předčasný důchod v otázkách a odpovědích. Online, 14. 6. 2021. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/533768-predcasny-duchod-v-otazkach-a-odpovedich/>

ČSSZ. Invalidní důchod. Online, 2022. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchod>

Ministry of Finance. Pension projections of the Czech Republic. Online, 2017. [cit. 2021-10-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/final_country_fiche_cz.pdf

ČSSZ. Invalidní důchody podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/invalidni-duchody-podrobne>

ČSSZ. Sirotčí důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/sirotci-duchod>

ČSSZ. Vdovský / vdovecký důchod podrobně. Online, 2022. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/vdovsky-vdovecky-duchod>

ČSSZ. Výpočet a výplata důchodu. Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/vypocet-a-vyplata-duchodu>

Ministerstvo financí ČR. Penzijní společnosti. Online, 30. 8. 2021. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir-doplnkove-penzijni-sporeni-a-p/penzijni-spolecnosti>

DůchodováReforma. Důchodový systém: III. pilíř českého důchodového systému – doplňkové penzijní spoření. Online, 05. 12. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.duchodovareforma.cz/penzijni-pripojisti/iii-pilir-ceskeho-duchodoveho-systemu-bude-doplnkove-penzijni-sporeni/>

Neztratit se ve stáří. Důstojné stáří: Víte, co je předčasný důchod a předdůchod? Online, 2022. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://www.neztratitsevestari.cz/clanky/vite-co-je-predcasny-duchod-a-predduchod?gclid=CjwKCAjw9-KTBhBcEiwAr19ig0ryGlTKfl0q7kpgGrGWFx_g7kHdoi1E-O27eRbK5UyHznkpWu8m-BoCYnIQAvD_BwE

ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Invalidní penze na určenou dobu. Online, 22. 03. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/invalidni-penze-na-urcenou-dobu/>

ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Celou částku najednou (jednorázové vyrovnání). Online, 22. 03. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/celou-castku-najednou/>

ČSOB - Penzijní společnost. Jak vybrat peníze? DPS: Předčasně (Odbytné). Online, 22. 03. 2020. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.csob-penze.cz/faq/predcasne/>

Český statistický úřad. Demografická ročenka České republiky - 2020. Online, 1. 10. 2021. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2020>

Demografie. Porodnost: Základní ukazatele. Online, 1. 7. 2003. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_porodnostukazatele

Deloitte. Jaké budou důchody? Online, 2019. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/deloitte-analytics/Jake_budou_duchody.pdf

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2011. Online, 2012. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-cr-2011-hn4b3mzpuf>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2012. Online, 2013. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2012-qdv084etsg>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2013. Online, 2014. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2013-r9dwy2nt35>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2014. Online, 2015. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2014>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2015. Online, 2016. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2016. Online, 2017. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2016>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2017. Online, 2018. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-x36hy5c4db>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2018. Online, 2019. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-bec10o9r0o>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2019. Online, 2020. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2019>

Český statistický úřad. Demografická ročenka ČR 2020. Online, 2021. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2020>

Eurostat. Total fertility rate. Online, 15. 5. 2022. [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en>

Sociologická encyklopedie. Pyramida věková. Online, 11. 12. 2017. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pyramida_v%C4%9Bkov%C3%A1

Český statistický úřad. Věkové složení obyvatelstva - 2021. Online, 29. 04. 2022. [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2021>

Demografie. Slovník: Střední délka života. Online, 1. 4. 2005. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_slovník=&dicID=136

Český statistický úřad. Obyvatelstvo - roční časové řady. Online, 22. 12. 2021. [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

Eurostat. Life expectancy across EU regions in 2020. Online, 27. 4. 2022. [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220427-1>

Český statistický úřad. Projekce obyvatelstva České republiky - 2018 - 2100. Online, 28. 11. 2018. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-2018-2100>

FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. Vývoj ekonomického zatížení důchodového systému ČR při různých variantách zvyšování důchodového věku. In: RELIK Reproduction of the Human Capital. Online, Praha, 09.12.2013 – 10.12.2013. Slaný: Melandrium, 2013, s. 1 - 13. ISBN 978-80-86175-89-8. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/08/T.-Fiala-J.-Langhamrova-Vyvoj-ekonomickeho-zat%C3%ADzen%C3%AD-duchodoveho-systemu-CR-pri-ruznych-variantach-zvyšovan%C3%AD-duchodoveho-veku-25.-června-2014.pdf>

Jiří Horecký. Je náš důchodový systém dlouhodobě udržitelný. Online, březen 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://horecky.cz/wp-content/uploads/2021/06/1585662398_4901-001.pdf

MPSV. Důchodová reforma. Online, 5. 5. 2022. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/duchodova-reforma>

[Kurzy.cz](http://kurzy.cz) Důchodová reforma: Maláčová představila verze reformy důchodů: Spravedlivou, technickou a úspornou. Online, 10. 1. 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/526408-duchodova-reforma-malacova-predstavila-verze-reformy-duchodu-spravedlivou-technickou-a-uspornou/>

Podpora III. Změny důchodového pojištění v ČR po roce 2020. Online, 2020. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://ipodpora.odborny.info/soubory/uploads/STUDIE_II_ES_EKONOMIKA_CR_FINAL.pdf

MPSV. Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj. Online, 2019. [cit. 2022-05-29]. Dostupné

z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225513/Zpr%C3%A1va+2019.pdf/6f47700b-66a2-00a1-c86e-28090e8f5c6a>

IDEA CERGE-EI. Důchodový systém: Scénáře budoucího vývoje. Online, 17. 6. 2013. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2013.pdf

Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2021: Průměrná mzda klesla reálně o 2,0 %. Český statistický úřad, Online, 7. 3. 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon České národní rady č. 210/1990 Sb., o změnách kompetencí orgánů České republiky a o změně zákona č. 20/1966 Sb., o péči o veřejné zdraví

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Zákon č. 586/1992 Sb., o dani z příjmu

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku nezaměstnanosti

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů

Zákon č. 424/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 359/2009 Sb.

Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 403/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření

Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření

Zákon č. 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření účinnosti

Nářízení vlády č. 356/2021 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2020, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2020, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2022 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2022 a o zvýšení důchodů v roce 2022

4. Seznam použité judikatury

Nález ÚS z 23. března 2010, Pl. ÚS 8/07, Sb.

Seznam příloh

Příloha 1: Důchodový věk dle §32 odst. 2 ZDP

Rok narození	Důchodový věk					
	muži	ženy s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	61r+8m
1966	65r	65r	65r	65r	63r+8m	62r+2m
1967	65r	65r	65r	65r	64r+2m	62r+8m
1968	65r	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m
1969	65r	65r	65r	65r	65r	63r+8m
1970	65r	65r	65r	65r	65r	64r+2m
1971	65r	65r	65r	65r	65r	64r+8m

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příklad odvodu na důchodové pojištění z průměrné hrubé mzdy v roce 2021..	21
Tabulka 2: Požadovaná doba pojištění	26
Tabulka 4: Minimální starobní důchod v ČR	29
Tabulka 5: Výpočet výše důchodu.....	30
Tabulka 6: Porovnání předčasného starobního důchodu s důchodem za normálních podmínek	31
Tabulka 7: Koeficient pro výpočet výše invalidního důchodu při změně stupně invalidity	36
Tabulka 8: Státní příspěvek na penzijní připojištění a doplňkové penzijní spoření	46
Tabulka 9: Minimální výše úspor na uvedenou dobu čerpání předdůchodu	48
Tabulka 10: Hlavní rozdíly mezi předdůchodem a předčasným starobním důchodem.....	49
Tabulka 11: Vývoj úhrnné plodnosti a průměrného věku ženy při porodu v ČR mezi lety 2011 - 2020	55
Tabulka 12: Vývoj střední délky života v ČR mezi lety 2011 - 2020	58
Tabulka 13: Vývoj ukazatelů věkového složení obyvatelstva.....	60
Tabulka 14: Vývoj počtu vyplácených důchodů mezi 2000 - 2019	61
Tabulka 15: Přehled nejdůležitějších opatření plynoucích z návrhů důchodové reformy 2020	63

Seznam obrázků

Obrázek 1: Znázornění historického vývoje úhrnné plodnosti a průměrného věku matky v Čechách mezi lety 1920 - 2018.....	54
Obrázek 2: Očekávané složení obyvatelstva dle pohlaví a věku	59
Obrázek 3: Bilance důchodového systému ve scénáři poměru průměrného důchodu a průměrné mzdy 40 % (vyjádřeno v % HDP)	65
Obrázek 4: Věk, kdy je splněna podmínka čtvrtiny života v důchodu	66
Obrázek 5: O kolik procent důchodu vypočteného dle současné legislativy by musely v jednotlivých letech klesnout všechny důchody	67

Seznam grafů

Graf 1: Porovnání úhrnné plodnosti v EU (data za rok 2020).....	56
Graf 2: Věková pyramida ČR k 31. 12. 2021	57

System důchodového pojištění a aspekty ovlivňující jeho vývoj s důrazem na demografické změny

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá popisem současného systému důchodového pojištění v České republice a pokládá si za cíl důchodový systém zhodnotit na základě aspektů, který jeho vývoj ovlivňují. Zásadní faktorem, který systém ovlivňuje je demografický vývoj. Autorka v práci popisuje relevantní demografické ukazatele a jejich vývoj a předkládá závěry vyplývající z prognózy vývoje obyvatelstva. V roce 2021 činily výdaje na sociální dávky 37 % veškerých výdajů státního rozpočtu, tj. 697 mld. Kč, z čehož tvoří téměř 77 % výdaje na dávky důchodového pojištění ve výši 536 mld. Kč. Příjmy státního rozpočtu z povinného pojistného na sociální zabezpečení činí 41 %, tj. 562 mld. Kč. Jak je z těchto údajů patrné Česká republika se bude do budoucna potýkat s nedostatkem finančních prostředků v důsledku předpokládaného stárnutí obyvatelstva, a proto autorka v diplomové práci představuje možné scénáře, kam by se systém důchodového pojištění mohl do budoucna vyvíjet.

Značná část práce je zaměřena na první pilíř důchodového systému, tj. důchodové pojištění, kde autorka popisuje veškeré koncepty vyplývající ze zákona. V diplomové práci je kromě starobního důchodu popsán i důchod invalidní a důchody pozůstalostní. Poslední zmíněné důchody nicméně nemají tak velký dopad na státní rozpočet. Systém důchodového pojištění v České republice je financován průběžně, což jej činí velmi citlivým na změny v demografické struktuře obyvatelstva. Oproti tomu soukromé důchodové spoření v rámci třetího pilíře financované fondově představuje pro stát levnou a elegantní variantu, jak odlehčit státnímu rozpočtu.

V závěrečných částech práce autorka shrnuje dosavadní i předpokládaný demografický vývoj a na základě čehož představuje několik scénářů, kam by se měla vyvíjet důchodová reforma. Ani jedna z představených variant nepředstavuje variantu ideální a bude tudíž zajímavé sledovat systém důchodového pojištění a jeho reformy i do budoucna.

Klíčová slova: systém důchodového pojištění, demografický vývoj, důchodová reforma

The pension insurance system and aspects affecting its development with an emphasis on demographic changes

Abstract

The diploma thesis deals with the description of the current pension insurance system in the Czech Republic and aims to evaluate the pension system on the basis of aspects that affect its development. Demographic development is a key factor influencing the system. The author describes the relevant demographic indicators and their development and presents conclusions resulting from the forecast of population development. In 2021, expenditures on social benefits accounted for 37% of all state budget expenditures, ie CZK 697 billion, of which almost 77% were expenditures on pension insurance benefits in the amount of CZK 536 billion. State budget revenues from compulsory social security premiums represent 41%, ie CZK 562 billion. As these data show, the Czech Republic will face a lack of funds in the future due to the expected aging population, and therefore the author presents possible scenarios in the diploma thesis, where the pension insurance system could develop in the future.

A significant part of the diploma thesis is focused on the first pillar of the pension system, ie pension insurance, where the author describes all the concepts arising from the law. In addition to the old-age pension, the diploma thesis also describes disability pension and survivor's pensions. However, the last described pensions do not have such a big impact on the state budget. The pension insurance system in the Czech Republic is financed by the PAYG system, which makes it very sensitive to changes in the demographic structure of the population. In contrast, privately funded private pension savings under the third pillar represent a cheap and elegant option for the state to ease the state budget.

In the final parts of the work, the author summarizes the current and expected demographic development and, based on this, presents several scenarios where the pension reform should develop. None of the presented options is an ideal option and it will therefore be interesting to follow the pension insurance system and its reforms in the future.

Keywords: Pension insurance system, demographic development, pension reform